

Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΟΡΟΥΣ ΟΜΙΛΙΑΣ
ΑΠΟ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ ΤΟΥ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ
ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΟΝ*

Υ Π Ο

ΜΑΡΚΟΥ Α. ΣΙΩΤΟΥ

Όμ. Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

5. Ἡ ἔρευνα τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους Ὀμιλίας ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῶν «Χειρογράφων τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης» καὶ τῆς Ραββινικῆς παραδόσεως.

Α'. Ἡ ἔρευνα τῶν Χριστιανῶν ἐρευνητῶν.

Ἡ κατὰ τὸ ἔτος 1947 ἀνεύρεσις τῶν γνωστῶν πλέον ὡς χειρογράφων τῆς παρὰ τὴν Νεκρὰν Θαλάσσαν περιοχῆς τοῦ Qumran, ὅπου ὑπῆρχον αἱ μητροπολιτικαὶ ἐγκαταστάσεις τῆς μοναστικῆς ἀδελφότητος τῶν Ἑσσαίων, διηύρυνε τὸ πεδῖον ἐρένης τῶν θεμάτων καὶ τῶν προβλημάτων τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους Ὀμιλίας. Ἡ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1958 ἔκδοσις τοῦ συνεχιζομένου σοβαρωτάτου ἐπιστημονικοῦ περιοδικοῦ «Revue de Qumran»⁴², ὡς καὶ αἱ πολλαὶ χιλιάδες τῶν διαφόρων δημοσιευμάτων ἐπὶ τῶν χειρογράφων τούτων, μαρτυροῦν περὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς ἐπ' αὐτῶν ἐρένης. Δι' αὐτῆς ἐγένετο γενικὴ ἀναψηλάφησις πάντων τῶν θεμάτων τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὰ ὅποια κατὰ τινὰ τρόπον παρουσιάζονται καὶ εἰς αὐτὰ τὰ χειρόγραφα τοῦ Qumran. Εἰδικὰς ἐργασίας ἐπὶ τῶν σχέσεων τῶν θεμάτων τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους Ὀμιλίας πρὸς ἀντιστοίχους ἐκφράσεις καὶ διδασκαλίας τῶν χειρογράφων τοῦ Qumran ἔγραψαν πολλοί. Ἐνταῦθα ἀναφέρονται οἱ συντάκται τῶν ἀξιολογωτέρων ἐξ αὐτῶν.

α'. Ὁ Herbert Braun⁴³. Οὗτος ἐπεσήμανε τὴν ὑπαρξίν συγ-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 79 τοῦ προηγουμένου τεύχους.

42. Editions Letouzey et Ané, Paris 1958 ἐξ.

43. H. Braun, *Beobachtungen zur Toraverschärfung im häretischen Spätjudentum*. ThLZ 79, 1954, 347-352. Τοῦ αὐτοῦ, *Spätjüdischhäretischer und frühchristlicher Radikalismus. Jesus von Nazareth und die essenische Qumransekte*, Erster Band: *Das Spätjudentum*. Zweiter Band: *Die Synoptiker*, Tübingen 1957. Τοῦ αὐτοῦ, *Die Bedeutung der Qumranfunde für das Verständnis Jesu von Nazareth*. Gesammelte Studien zum N.T. und seiner Umwelt, Tübingen 1957, 86-99. Τοῦ αὐτοῦ, *Jesus der Mann aus Nazareth und seine Zeit*, Stuttgart-Berlin 1969, Gütersloh 1973. Τοῦ αὐτοῦ, *Die Bedeutung der Qumranfunde für die Frage nach dem Verhältnis des historischen Jesus zum kerygmatischen Christus*. Der historische Jesus und der kerygmatische Christus. Hrsg. von Helmut Ristow und Karl Matthiae, Berlin 1962, 142-148. Τοῦ αὐτοῦ, *Qumran und das Neue Testament*, Tübingen 1962, Bde 1-2,

γενείας ἐκφράσεων καὶ ἰδεῶν διαφόρων χωρίων ἐκ τῶν κειμένων τοῦ Qumran πρὸς τὰ χωρία τῆς ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ὁμιλίας Μτθ. 5,3· 6-7· 10-19· 20-48· 6,19· 24· 7,6· 12-14· 18· 23-27. Λκ. 6,20-23· 27-29· 31· 36· 43-44 καὶ 47-49. Ὁ Braun προσδίδει ἰδιαιτέραν σημασίαν εἰς τὰ παράλληλα τῶν χωρίων Μτθ. 5,17-18· 21· 31· 33· 39-41· 43· 48· 6,19-48 καὶ 7,1, τὰ ὅποια ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ νόμου, εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ φόνου, εἰς τὸν γάμον, εἰς τὸν ὄρκον, εἰς τὴν ἀνεξικακίαν, εἰς τὴν ἀνοχὴν τῆς κακότητος τῶν ἄλλων. Ὁ ἔρευνητὴς οὗτος εὕρισκει παράλληλα, ὄχι μόνον εἰς τὰ ἠθικά, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ χριστολογικὰ θέματα τῆς ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ὁμιλίας καὶ τῶν χειρογράφων τοῦ Qumran⁴⁴.

β'. Ὁ Oscar Cullmann. Οὗτος δέχεται ὡσαύτως τὴν ὑπαρξιν πνευματικῆς συγγενείας μεταξὺ τῶν ἀντιλήψεων τῶν Ἑσσαίων καὶ τῶν διατάξεων τῆς ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ὁμιλίας⁴⁵. Ἐξ ἀντιθέτου ἀποκροῦει πᾶσαν σχέσιν καὶ συγγένειαν μεταξὺ τοῦ Διδασκάλου τῆς Δικαιοσύνης καὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ὁποίου καὶ ἀναγνωρίζει τὴν ἐξέχουσαν ὑπεροχήν⁴⁶.

γ'. Ὁ Kurt Schubert, ἀναγνωρίζει τὴν ὑπαρξιν πολλῶν παραλλήλων μεταξὺ τῶν χειρογράφων τοῦ Qumran καὶ τῶν χωρίων Μτθ. 5,1-48. Κατ' αὐτόν, εἰδικώτερον αἱ ἀντιθέσεις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (Μτθ. 5, 21-48) πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἐξηγητὰς τοῦ νόμου κατανοοῦνται πληρέστερον διὰ τῶν περὶ τοῦ νόμου ἀντιλήψεων τῶν Ἑσσαίων⁴⁷. Ὁ Schubert μάλιστα ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐγνώριζε τὰς διδασκαλίας τῶν Ἑσσαίων, πρὸς τὰς ὁποίας καὶ ἀντιτίθετο. Οὗτος δέχεται ἀκόμη ὅτι καὶ τὰ χωρία Μτθ. 5,3 καὶ 12 κατανοοῦνται καλύτερον διὰ τῶν περὶ τῶν πτωχῶν καὶ τῶν περὶ

44. Ὅρα H. Braun, *Spätjüdischhätetischer und frühchristlicher Radikalismus* II, 108-114. Πρβλ. 3 ἐξ., 7, ὑποσ. 2· 73-83, 91-92, 108-114. Τοῦ αὐτοῦ, *Jesus* 132, 146-158. Τοῦ αὐτοῦ, *Die Bedeutung der Qumranfunde für das Verständnis Jesu von Nazareth*. Gesammelte Studien... 86-99. Ὁ Braun βλέπει σοβαρὰν ἐπίδρασιν τοῦ «Διδασκάλου τῆς Δικαιοσύνης» ἐπὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡς διδασκάλου, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς J. Jeremias (αὐτόθι 317) καὶ W. Grundmann (αὐτόθι 115-118).

45. Ὅρα Oscar Cullmann, *The Significance of the Qumran*. Texts for Research into the Beginning of Christianity. JBL 74, 1955, 220-224. Καὶ ἀνατόπωσιν ἐν Krister Stendahl, *The Scrolls and the N.T.*, New York 1957, 18-22.

46. Ὅρα παρὰ K. Stendahl, ἐνθ' ἄνωτ., 22: «Actually there are in the Rule similarities to the Sermon on the Mount» καὶ κατωτέρω: «...we find nothing of the kind in the Teacher of Rigtheousness...». Αὐτόθι 23 ἐξ. xxl 31-32.

47. Ὅρα Kurt Schubert, *Bergpredigt und Texte von 'En Fesha*, Theologische Quartalschrift, 135, Tübingen 1955, 320-337 καὶ ἐν Kr. Stendahl, ἐνθ' ἄν., «The Sermon on the Mount and the Qumran Textes» 120 ἐξ., 125 ἐξ.

τῶν υἱῶν τοῦ φωτὸς ἀντιλήψων τῶν Ἑσσαιῶν, ταυτίζει δὲ τούτους πρὸς τοὺς ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπονοουμένους διὰ τῆς ἐκφράσεως «π τ ω χ ο ἰ τ ῶ π ν ε ὑ μ α τ ι» (Μτθ. 5,3· πρβλ. 1QM 14,7)⁴⁸. Οὕτω δέχεται ὁ Schubert ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἄλλοτε συμφωνεῖ καὶ ἄλλοτε ἀντιτίθεται πρὸς τὰς ἀντιλήψεις τῶν Ἑσσαιῶν⁴⁹.

δ'. Ὁ Georg Molin⁵⁰, ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐδίδαξε τὴν ἐντολὴν τῆς ἀγάπης πρὸς τοὺς ἐχθρούς, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἀντιλήψεις τῶν Ἑσσαιῶν, οἱ ὅποιοι ἐδιδάσκοντο τὸ μῖσος πρὸς πάντα μὴ ἀνήκοντα εἰς τὰς τάξεις αὐτῶν, εἰς τοὺς υἰοὺς δηλαδὴ τοῦ φωτὸς (Μτθ. 5, 43-44 καὶ 1QS 10,17-19)⁵¹.

ε'. Ὁ Manfred Weise προβάλλει τὴν συγγένειαν τῶν περὶ τοῦ φόνου ἀντιλήψεων τῶν χωρίων Μτθ. 5,21-22 καὶ 1QS 1,28-2, 18, πρβλ. καὶ 1QS 8,1 ἐξ.⁵². Τὴν συγγένειαν ταύτην ἀποκρούει ὁ R. Guelich⁵³, ὅστις ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἔκφρασις «ἐ ν ο χ ο ς ἔ σ τ α ι τ ῶ σ υ ν ε δ ρ ῖ ω» ἀναφέρεται εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ Ἰουδαϊκὸν Συνέδριον, ὡς δικαστήριον, ἢ δὲ ἔκφρασις «ἐ ν ο χ ο ς ἔ σ τ α ι τ ῆ κ ρ ῖ σ ε ι», εἰς τὰ τοπικὰ δικαστήρια.

48. Ὁρα Kurt Schubert, *Die Gemeinde vom Toten Meer*, Basel 1958, 76 ἐξ., 119 ἐξ. καὶ 123 ἐξ. Τὴν ἔκφρασιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ «...ο ἰ π τ ω χ ο ἰ τ ῶ π ν ε ὑ μ α τ ι» ταυτίζουν πρὸς τοὺς πτωχοὺς τῶν Ἑσσαιῶν: α) ὁ S. L'église, *Les Pauvres en esprit et les 'Volontaires' de Qumran*. NTS 8, 1961/2, 336-345. β) Ὁ Jacques Dupont, *Les pτωχοὶ τῶ πνεύματι de Matthieu 5,3 et les עניו עניו de Qumran*. Neutestamentliche Aufsätze. Festschrift für J. Schmid, hrsg. von J. Blinzler, O. Kuss, F. Mussner, Regensburg 1963, 53-54. γ) Ὁ J. Lehmann, *Jesus-Report-Protokoll einer Verfälschung*, Düsseldorf 1970, Zürich 1973. Κατ' αὐτόν, αἱ ἔννοιαί τῆς πτωχείας, τῆς κοινοκτημοσύνης, καὶ τῆς μετανοίας, παρουσιάζονται ἐξ Ἰσου εἰς τὰ χειρόγραφα τοῦ Qumran καὶ εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους Ὁμιλίαν. Πρβλ. J. Jeremias, *Die theologische Bedeutung der Funde am Toten Meer*, Göttingen 1962, 22 ἐξ.

49. K. Schubert παρὰ K. Stendahl, ἐνθ' ἂν., 127. Τοῦ αὐτοῦ, *Die Gemeinde vom Toten Meer*, 123-127.

50. Ὁρα Georg Molin, *Die Söhne des Lichtes*, Wien 1954. Τοῦ αὐτοῦ, *Lob Gottes aus der Wüste*. Freiburg und München 1957. Τοῦ αὐτοῦ, *Matthäus 5,43 und das Schrifttum von Qumran*. «Bibel und Qumran», Berlin 1968, 150-152. Τὴν ὑπαρξιν παραλλήλων σχέσεων μεταξὺ τῶν διατάξεων τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους Ὁμιλίας καὶ τῆς διδασκαλίας τῶν Ἑσσαιῶν περὶ τῶν «υἱῶν τοῦ φωτὸς» δέχεται καὶ ὁ Georg Strecker, ὅρα τὸ δημοσίευμα αὐτοῦ «Die Makarismen der Bergpredigt» NTS 17, 1970/71, 255-275. Τοῦ αὐτοῦ, *Der Weg der Gerechtigkeit*, Göttingen 1971, 232-252.

51. Πρβλ. Johann Maier, *Die Texte vom Toten Meer*, Basel 1960, I' 42.

52. Ὁρα M. Weise, Mt 5,21f. *Ein Zeugnis sakraler Rechtsprechung in der Urgemeinde*. ZNW 49, 1958, 116-123.

53. Ὁρα R. Guelich, Mt 5,22. *Its Meaning and Integrity*. ZNW 64, 1973, 37-52.

στ'. Ὁ Gert Jeremias διακρίνει μεταξύ τοῦ «διδασκαλοῦ τῆς Δικαιοσύνης» καὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πολλὰς καὶ οὐσιαστικὰς διαφορὰς. Γενικώτερον ἀναγνωρίζει τὴν ὑπεροχὴν τῆς διδασκαλίας τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας ἐναντι πάσης συγγενοῦς διδασκαλίας τοῦ Διδασκάλου τῆς Δικαιοσύνης⁵⁴. Κατὰ τὸν ἐρευνητὴν τοῦτον, τὸ ἀποκορύφωμα τῆς διδασκαλίας τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας συνιστᾷ ἡ μετάνοια, πρὸς τὴν ὁποίαν συγκλίνουν πᾶσαι αἱ διατάξεις τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας, διὸ καὶ δέχεται τὴν τήρησιν αὐτῶν, ὡς ὑποχρεωτικὴν διὰ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Κυρίου⁵⁵.

ζ'. Καὶ οἱ Geoffrey Graystone⁵⁶, Krister Stendahl⁵⁷, R. Mayer-J. Reuss⁵⁸, Hermann Schelkle⁵⁹, E. Bast⁶⁰, κλπ.⁶¹ ἠσχολήθησαν ἐπὶ τοῦ προβλήματος τῶν σχέσεων τῆς καθόλου διατυπώσεως καὶ τῆς διδασκαλίας τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας πρὸς τὰ χειρόγραφα τοῦ Qumran. Πλὴν ὅμως ἐκ τῶν δημοσιευμάτων πάντων τούτων συνάγεται ὅτι ἐπιβάλλεται ἰδιαίτερα προσοχὴ ὡς πρὸς τὴν ἐξαγωγήν συμπερασμάτων, κυρίως διότι ἡ μετὰ τῶν χειρογράφων τοῦ Qumran καὶ τοῦ κειμένου τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας παρουσιαζομένη συγγένεια λέξεων, ἐννοιῶν, ὄρων, ἐκφράσεων, καὶ ἰδεῶν, κατὰ κανόνα σημαίνει τὴν ὑπαρξιν κοινοῦ μόνον πνευματικοῦ κλίματος καὶ οὐχὶ ἐξάρτησιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὰς διδασκαλίας τῶν μελῶν τῆς κοινότητος τοῦ Qumran. Χαρακτηριστικῆς οὕτως ἀποβαίνει ἡ ἐργασία τοῦ Ch. Rau, *Das Matthäus-Evangelium. Entstehung, Gestalt, essenischer Einfluss*, Stuttgart 1976, διὰ τῆς ὁποίας ἡ ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας ἐρμηνεύεται ἀνθρωποσοφικῶς. Θεωρεῖται δηλαδὴ ὡς συμπύκνωσις ὑπερκοσμίου δυνάμεως, ἱκανῆς διὰ τὴν πνευματικὴν ἀνάπλασιν σύμπαντος τοῦ κόσμου. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐκτίμησίς της, ὑπὲρ πᾶν ἄλλο θέμα τῆς Καινῆς Διαθήκης.

54. Ὁρα Gert Jeremias, *Der Lehrer der Gerechtigkeit*, Göttingen 1963, 346.

55. Ὁρα μν. ξργ. 345. Πρβλ. A. Michel, *Le Maître de Justice*, Paris 1954.

56. G. Graystone, *The Dead Sea Scrolls and the Originality of Christ*, London 1956, 48 ἐξ.

57. Μν. ξργ. 1-18.

58. R. Meyer-J. Reuss, *Die Qumranfunde und die Bibel*, Regensburg 1959, 102-105, 117-154.

59. K. Schelkle, *Die Gemeinde von Qumran und die Kirche des Neuen Testaments*, Düsseldorf 1960, 34-46.

60. E. Best, *Matthew V*, 3, NTS 7, 1960/61, 255-258. Οὗτος ἐρμηνεύει τὴν ἐκφρασιν «...οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι» ὡς «οἱ πεπωρωμένοι τῇ πίστει», κατὰ τὸ 1QM 14, 7.

61. L. Goppelt, *Rezension zu Herbert Brauns Jesus*. ThLZ 95, 1970, 744-447. W. Grundmann, *Das Evangelium nach Matthäus*, 3. Aufl. Berlin 1972, 115-118; Exkurs: «Die Predigt Jesu nach Matthäus und der Lehrer der Gerechtigkeit».

Β'. Ἡ ἔρευνα διαφόρων Ραββίνων.

Εἰς τοὺς ἐρευνητὰς τούτους πρέπει νὰ προστεθοῦν καὶ τινες Ραββῖνοι, οἱ ὅποιοι μετὰ πάσης ἐπιμονῆς ἀναζητοῦν εἰς τὰ κείμενα τοῦ ὄψιμου Ἰουδαϊσμοῦ τὰς πηγὰς τῆς ἐπὶ τοῦ Ὑρουσ Ὁμιλίας. Μεταξὺ αὐτῶν διακρίνονται:

α'. Ὁ Schalom Ben-Chorin. Οὗτος ὑποστηρίζει εἰς τὰ ἔργα του⁶², ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ Ὑρουσ Ὁμιλία ἀποτελεῖ εἰσαγωγὴν εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ραββινικῆς παραδόσεως τῆς ἐποχῆς τῶν Ταναϊτῶν.

β'. Ὁ R. R. Geis. Κατ' αὐτόν, ἡ ἐπὶ τοῦ Ὑρουσ Ὁμιλία τίποτε τὸ νέον δὲν προσφέρει διὰ τοὺς Ἰουδαίους, ἐκτὸς τῆς ἀπλῆς προβολῆς τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ⁶³. Οὗτος ἀντιλαμβάνεται τὴν ἔννοιαν τῆς «βασίλειας τοῦ Θεοῦ», ὡς νέαν ἔκφρασιν τοῦ δημιουργικοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, βλέπει δὲ τὴν ἀξίαν ταύτης εἰς τὴν, κατ' αὐτόν, ἔξοχον ἀναπλαστικὴν τῆς δύναμιν, διὰ τῆς ὁποίας πιστεύει ὅτι θὰ συντελεσθῇ νέα τάξις πραγμάτων, καὶ χάριν τῆς ὁποίας Ἰουδαῖοι καὶ Χριστιανοὶ ἔχουν νὰ ἀντιμετωπίσουν πολλοὺς νέους ἀγῶνας.

γ'. Ὁ D. Flusser. Καὶ οὗτος ἀναγνωρίζει τὴν ὑπαρξιν Ἰουδαϊκῆς βάσεως εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Ὑρουσ Ὁμιλίαν, καὶ δὴ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους⁶⁴. Κατὰ τὸν Ραββῖνον τοῦτον, ἡ ἐπὶ τοῦ Ὑρουσ Ὁμιλία προσδίδει εἰς ὅλας τὰς διατάξεις τῆς νόημα ἐξόχως πνευματικὸν διὰ τῆς προβολῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡς τοῦ μόνου ἐξαγγελαντος τὴν ἔναρξιν τῆς αἰωνίου σωτηρίας.

Αἱ διαλλακτικαὶ τρόπον τινὰ θέσεις τῶν Ραββίνων τούτων, ὡς καὶ ἄλλων τινῶν, ἔχουν κατὰ κανόνα ὑποκειμενικὸν χαρακτῆρα. Πολλοὶ ἐκ τῶν θέσεων τούτων ἐξηγοῦνται πλήρως διὰ τῆς φρικτῆς ἐμπειρίας τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, τὴν ὁποίαν οὗτος ἀπέκτησεν ἐκ τῆς πρὸς αὐτόν ἀπανθρώπου συμπεριφορᾶς τοῦ πλέον ἀντιχριστιανικοῦ πολιτειακοῦ καθεστῶτος τοῦ Χίτλερ. Παρὰ ταῦτα ἡ ἀναγνώρισις ὑπὸ ὀλίγων μόνον ἐκπροσώπων τοῦ λαοῦ τούτου, τοῦ μὲν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡς ἰδίου αὐτῶν («ἀδελοῦ»), τῆς δὲ διδασκαλίας του ὡς

62. Ὁρα Schalom Ben-Chorin, *Das Jesusbild im modernen Judentum*. Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte, Hrsg. von H. J. Schoeps 5, 1953, 231-257. Τοῦ αὐτοῦ, *Bruder Jesus*. Der Nazarener in jüdischer Sicht, München 1967, 2. Aufl. 1972. Τοῦ αὐτοῦ, *Paulus der Völkerapostel in jüdischer Sicht*, Leiden 1971. Τοῦ αὐτοῦ, *Jesus und Paulus in jüdischer Sicht*, Leiden 1976.

63. Ὁρα R. R. Geis, *Gottes Minorität*. Beiträge zur jüdischen Theologie und zur jüdischen Geschichte in Deutschland, München 1971, 220-240: Juden und Christen vor der Bergpredigt.

64. Ὁρα D. Flusser, *Die Torah in der Bergpredigt*. Ὁρα τόμον H. Kreamers, *Juden und Christen lesen dieselbe Bibel*, Duisburg 1973, 102-113. Τοῦ αὐτοῦ, *Blessed are the Poor in Spirit*. Israel Exploration Journal 10, 1960, 1-13.

τῆς βάσεως σωτηρίας τοῦ κόσμου, ἔχει προσωπικὴν μόνον ἀξίαν. Οὕτω κατανοοῦνται καὶ οἱ λόγοι τοῦ μεγάλου Ἑβραίου ἐρευνητοῦ καὶ φιλοσόφου τῆς θρησκείας Martin Buber, ὅτι ἐκ νεότητός του ἠσθάνετο τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς ἀδελφόν, καὶ τὸ ἔργον του ὡς μῆνυμα ἐσχατολογικόν, τὴν δὲ διδασκαλίαν τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὀμιλίας ὡς διδασκαλίαν τῆς ἰουδαϊκῆς ἠθικῆς⁶⁵.

Ἐπὶ πάντων τούτων ὁ Otto Kuss⁶⁶ παρατηρεῖ λίαν ὀρθῶς, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς συνιστᾷ καὶ διὰ τοὺς νεωτέρους Ἰουδαίους ἐρευνητάς, ἐξ Ἰσου ὡς καὶ διὰ τοὺς παλαιούς, τὸ μέγα «σάβδαλον» τοῦ περιουσίου λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ αἱ οἰαιδήποτε θέσεις αὐτῶν ἔναντι τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κατ' οὐσίαν εἶναι θέσεις ἀντιθέσεως καὶ μειώσεως τοῦ θεϊκοῦ κύρους αὐτοῦ.

Γ'. Αἱ ἐργασίαι τοῦ William David Davies.

Ὁ ἀξιολογώτερος ἐρευνητὴς τῆς περιόδου ταύτης τῶν προβλημάτων τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὀμιλίας καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς τὴν γραμματεῖαν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, καὶ τὰ χειρόγραφα τοῦ Qumran, εἶναι ὁ William David Davies⁶⁷. Οὗτος παρέχει διὰ τοῦ μνημειώδους ἔργου του «The Setting of the Sermon on the Mount, Cambridge 1962»⁶⁸ εὐρεῖαν θεώρησιν τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὀμιλίας, ἀπὸ ἱστορικῆς καὶ φιλολογικῆς πλευρᾶς. Τῆς συντάξεως τοῦ ἔργου τούτου ὑπόκεινται διαλέξεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον δοθῆ περὶ τὸ ἔτος 1957 εἰς τὸ University College of Wales τοῦ Aberystwyth. Αὗται ἐπανελήφθησαν κατὰ τὸ ἔτος 1964 εἰς τὸ Episcopal Theological Seminary, Alexandria, Virginia. Περίληψιν τοῦ βιβλίου τούτου ἀποτελεῖ τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «The Sermon on the Mount, New York, Cambridge 1966»⁶⁹ (ἀνατύπωσις 1969).

65. Ὁρα Martin Buber, *Zwei Glaubensweisen*. Martins Buber Werke Bd. 1: Schriften zur Philosophie, München 1962, 651-782. Πρβλ. W. Liebster, *Die Gültigkeit des Gesetzes und die Frage der neuen Gerechtigkeit in der Bergpredigt*, Düsseldorf 1966, 368-373.

66. Otto Kuss, *Bruder Jesus*. Zur «Heimholung» des Jesus von Nazareth in das Judentum. Münchener Theologische Zeitschrift, München 13, 1972, 284-296.

67. Ὁρα W. D. Davies, *Torah in the Messianic Age and or, the Age to Come*, Philadelphia 1952. Τοῦ αὐτοῦ, *Matthew 5,17-18*. Mélanges bibliques rédigés en l' honneur de André Robert, Paris 1957, 428-456. Τοῦ αὐτοῦ, *Christian Origins and Judaism*, London 1962, 31-66. Τοῦ αὐτοῦ, *Paul and Rabbinic Judaism*, New York 1954, 1955, 1956. Τοῦ αὐτοῦ, *The Relevance of the moral teaching of the early Church*. «Neutestamentica et Semitica». Studies in honor of Matthew Black, edited by E. Early Ellis—Max Wilcox, Edinburgh 1969, 30-49.

68. Πρβλ. G. Strecker, Rezension W. D. Davies, *The Setting of the Sermon on the Mount* NTS 13, 1966/67, 105-112. Τοῦ αὐτοῦ, *Der Weg der Gerechtigkeit*, 3 Aufl., Göttingen 1971, 105-122: Nachtrag.

69. Τὸ ἔργον μετεφράσθη: α) Γερμανιστὶ ὑπὸ τῶν Gertrud καὶ Günter

Ὁ Davies θεωρεῖ τὴν ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίαν ὡς ἔργον ἑνὸς συντάκτου διαφόρων λογίων τοῦ Κυρίου. Κατ' αὐτόν, οἱ Εὐαγγελισταὶ Ματθαῖος καὶ Λουκᾶς δὲν εἶναι συλλέκται τῶν λογίων τούτων, ἀλλὰ πραγματικοὶ συντάκται τῆς ὑπ' αὐτῶν ἐκθέσεως τῆς ὁμιλίας ταύτης τοῦ Κυρίου. Ὁ Davies δέχεται ὅτι ὁ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος συνέταξε τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐκθεσιν τῆς Ὁμιλίας ταύτης κατὰ τρόπον ἐνιαῖον, πρὸς ἀπόκρισιν τῆς κατὰ τῶν Χριστιανῶν πολεμικῆς τῶν Ἰουδαίων, οἱ ὅποιοι μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ἱεροσολύμων εἶχον ἐγκαταστήσει τὸ Ἰουδαϊκὸν Συνέδριον εἰς τὴν πόλιν Jamnia, ὁπόθεν καὶ συνέχιζον τὴν πολεμικὴν τὴν κατὰ τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ὅλη ἐργασία αὕτη τοῦ Davies ἔχει κατ' οὐσίαν ὡς κύριον θέμα, τὸ θέμα τῶν πηγῶν τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας. Πρόκειται περὶ σοβαρᾶς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας, διὰ τῆς ὁποίας διερευνᾶται τὸ πρόβλημα τῶν ἐπιδράσεων ἐπὶ τοῦ κειμένου τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας, πλὴν ὅμως δι' αὐτῆς προδίδεται ἀπ' ἀρχῆς ἢ προκατάληψις τοῦ συγγραφέως, κατὰ τὴν ὁποίαν ἢ ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλία ἔχει ὑποστῆι τὰς ἐπιδράσεις τοῦ τότε θρησκευτικοῦ αὐτῆς περιβάλλοντος. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν ἀπασχολοῦν τὸν ἐρευνητὴν τοῦτον οὔτε τὸ περιεχόμενον, οὔτε ἡ πνευματικὴ ἀξία τῶν διατάξεων τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας, παρὰ μόνον τὰ ἱστορικὰ δεδομένα τῆς συντάξεώς της. Ὁ Davies δηλαδὴ ἔθεσεν ὡς σκοπὸν τῆς παρουσίας ἐργασίας τὴν ἔρευναν τῶν σχέσεων τοῦ Χριστιανισμοῦ πρὸς τὸν Ἰουδαϊσμόν μέχρι τῶν λεπτομερειῶν τῶν καὶ μάλιστα τῶν μεταξὺ αὐτῶν ἀντιθέσεων. Πρὸς τοῦτο ἀφορμᾶται ἀπὸ τὰ δεδομένα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης καὶ συγκεκριμένως ἀπὸ τὴν τακτικὴν τῆς Formgeschichte καὶ τῆς δι' αὐτῆς κριτικῆς ἀναλύσεως τῶν πηγῶν. Οὕτω δέχεται ὅτι, ἢ ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλία δὲν ἦτο ἀπ' ἀρχῆς μία ἐνιαία ὁμιλία τοῦ Κυρίου, ὡς αὕτη παρουσιάζεται εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον. Κατ' αὐτόν, ἢ ὑπὸ τῶν δύο Εὐαγγελιστῶν παρουσιαζομένη μορφή εἶναι σύνθεσις ἀπὸ ἐπὶ μέρους λόγια τοῦ Κυρίου. Ὁ Ματθαῖος δηλαδὴ ἐβασίσθη εἰς προϋπάρχουσαν αὐτοῦ κηρυγματικὴν μορφήν, χρησιμοποιομένην ὑπὸ τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Ταύτης ἦσαν ἔντονα τὰ διδακτικὰ χαρακτηριστικά. Πρὸς τούτοις δέχεται ὁ Davies ὅτι ὁ Ματθαῖος ὑπέστη, κατὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ σύνταξιν τῆς ὁμιλίας ταύτης, καὶ τὴν ἐπίδρασιν τῶν περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ κρατουσῶν τότε ἀποκαλυπτικῶν προσδοκιῶν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Κατ' αὐτάς, οἱ Ἰσραηλιταὶ ἀνέμενον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, τρόπον τινά, ὡς μίαν δευτέραν ἔξοδον, ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ῥωμαίων, ὑπὸ νέου τινὸς Μωϋσέως. Ὁ Davies ἐδέχετο ὅτι αἱ ἀντιλήψεις αὗται εἶχον ἀποκρυσταλλωθῆ ἀκόμη καὶ εἰς τὰς πηγὰς, τὰς ὁποίας ἐχρησιμοποίησεν ὁ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος. Οὗτος διαφωνῶν ἐπὶ τοῦ προκειμένου πρὸς ἄλλους ἐρευνητὰς ὑποστηρίζει ὅτι τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ

Reihm, München 1970· β) Σουηδιστὶ ὑπὸ τοῦ Stig Lindhagen, ὑπὸ τὸν τίτλον «Bergpredikan, Stockholm 1971».

Ματθαίου φέρει έξ ύπαρχῆς έντόνους έπιδράσεις τῆς Πεντατεύχου, έπί τῆς όποίας εἶχον αναπτυχθῆ αἱ τότε άποκαλυπτικαί προσδοκίαι τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Αὐται ἤσκησαν, κατ' αὐτόν, έπίδρασιν άκόμη και έπί τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Κατά τόν Davies, ό Ματθαῖος προβάλλει εἰς τήν έπί τοῦ Ὅρους Ὁμιλίαν τόν Ἰησοῦν Χριστόν ώς σωτήρα τοῦ κόσμου, χωρὶς νά όμιλῆ περι νέου Μωυσέως, νέου νόμου και νέου όρους Σινᾶ. Ὁ Davies θέλει, διά τῆς άναδρομῆς του εἰς τὰς ιστορικὰς περιπετείας τοῦ Ἰσραήλ και τῆς κατά τῶν πρώτων Χριστιανῶν πολεμικῆς τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Συνεδρίου, νά έξηγήσῃ πολλάς έκφράσεις τῆς έπί τοῦ Ὅρους Ὁμιλίας, ώς έπίδράσεις τῶν τότε θρησκευτικῶν δεδομένων τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, μάλιστα δὲ τῆς τότε γραμματείας τῶν ψευδεπιγράφων άποκρύφων τῆς Π.Δ., τοῦ Qumran και τῶν Ραββίνων. Ἀπό χριστιανικῆς πλευρᾶς ό Davies κάμνει διάκρισιν μεταξύ τῆς έργασίας συντάξεως τοῦ Ματθαίου και τῶν πηγῶν αὐτοῦ, διά τόν διαχωρισμόν τῶν όποίων παρατηρεῖ ότι άπαιτεῖται μεγίστη προσοχή.

Ὁ Davies πάντως δίδει ιδιαίτέραν σημασίαν εἰς τὰς έπίδρασεις τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ έπί τῆς όμιλίας ταύτης, διό και ἡ έρευνα τούτων άποτελεῖ τὸ κέντρον τῆς όλης έργασίας του, ἤτοι τὸ τέταρτον μέρος αὐτῆς, ὑπό τόν τίτλον «Ἡ θέσις τῆς έπί τοῦ Ὅρους Ὁμιλίας εἰς τόν τότε Ἰουδαϊσμόν» (191-315). Ὁ έρευνητῆς οὔτος οὔδεμίαν έν πρώτοις άναγνωρίζει έπίδρασιν έκ τοῦ γνωστικίζοντος Ἰουδαϊσμοῦ. Τούναντίον βλέπει μεγάλην και ζωηράν τήν έπίδρασιν τῶν ιδεῶν τῶν χειρογράφων τοῦ Qumran έπί τῆς όμιλίας ταύτης, μάλιστα δὲ όσον άφορᾶ εἰς τὰς αντίθέσεις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κατά τῶν τότε έρμηνευτῶν τοῦ νόμου (Μτθ. 5,13-15, 22b, 34,43-45 και 48). Κατά τόν Davies, τὰ χωρία ταῦτα, ὑπαινίσσονται τούς Ἑσσαίους, διό και τονίζει ότι οὔτω προσλαμβάνει τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ματθαίου έσσαϊκὴν άπόχρωσιν. Περαιτέρω ὑποστηρίζει ό Davies, ότι τήν πλέον άποφασιστικὴν έκφρασιν τῆς έπίδράσεως τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ έπί τῆς έπί τοῦ Ὅρους Ὁμιλίας συνιστᾶ ἡ κατά τῶν πρώτων Χριστιανῶν έντονος πολεμικὴ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Συνεδρίου, άπό τῆς έγκαταστάσεώς του, μετά τήν καταστροφὴν τῶν Ἱεροσολύμων, εἰς τήν πόλιν Jamnia. Τήν γνώμην ταύτην ό Davies στηρίζει εἰς τήν ὑπό τοῦ Ματθαίου χρῆσιν, παραλλήλως πρὸς τὸ όνομα οἱ «Ἰουδαῖοι», και τῆς έκφράσεως «αἱ Συναγωγαὶ αὐτῶν» (Μτθ. 4,23. 6,2,5· 9,35· 10,17· 12,9· 13,5· 23,6). Πρὸς τούτοις ένισχυτικὰς θεωρεῖ και τὰς ένθουσιαστικὰς έκφράσεις τῆς περικοπῆς Μτθ. 6,25-34, αἱ όποια προσιδιάζουν, κατ' αὐτόν, εἰς τὸ χριστιανικὸν κλίμα τῆς Γαλιλαίας, και τὸ όποῖον εὐρίσκειται εἰς άκραν αντίθεσιν πρὸς τόν στυγνὸν ἄμα και βλοσυρὸν πραγματισμόν τῶν Ἰουδαίων τῆς Jamnia. Οὔτος διέκρινε τούς άρχοντας τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, μετά τήν καταστροφὴν τῆς πόλεως τῶν Ἱεροσολύμων και τοῦ ναοῦ αὐτῶν. Κατά τόν Davies, ό πραγματισμὸς οὔτος ἤτο τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν και τῆς αντίθεσεως τῶν Ἰουδαϊκῶν Συναγωγῶν κατά τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Οὔτω συμπεραίνει ό Davies

ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλία συνετάγη ὑπὸ τοῦ Ματθαίου, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀπὸ τῆς πόλεως Jamnia ἀσκουμένης ὑπὸ τῶν Ραββίνων πολεμικῆς δραστηριότητος κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, διὸ καὶ κατανοεῖται ἡ ὁμιλία αὕτη ὡς ἡ κατὰ τῆς πολεμικῆς ταύτης ἀπάντησις τῆς Ἐκκλησίας.

Τὴν «Κυριακὴν Προσευχὴν» ἀναγνωρίζει ὁ Davies ὡς ἐπιτομὴν τῆς ἰουδαϊκῆς προσευχῆς τῶν «δεκα-οκτῶ αἰτημάτων», τῆς γνωστῆς ὡς «schemone-Esre», θέλει δὲ τὸν Ματθαῖον συντάκτην καὶ τῆς προσευχῆς ταύτης. Ἀναφερόμενος οὗτος ἐν συνεχείᾳ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ δεδομένα τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἀποκρούει (316-414) τὴν ἀποψιν Προτεσταντῶν τινων, περὶ δῆθεν ὑπάρξεως οὐσιαστικῆς ἀντιθέσεως μεταξὺ τοῦ Ματθαίου καὶ τοῦ Παύλου. Ὁ Davies βλέπει καὶ τοῦ Παύλου τὴν «π ρ ο σ τ α κ τ ι κ ῆ ν» πρὸς τοὺς ἀναγνώστας του, βασιζομένην εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ κήρυγμα καὶ τὴν διδασχὴν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀκριβῶς διότι καὶ ὁ Παῦλος προβάλλει ἐξ ἴσου τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς τὸν Κύριον καὶ τὸν Διδάσκαλον. Ἄλλωστε ὑποστηρίζει ὁ Davies, ὅτι Ματθαῖος καὶ Παῦλος συμφωνοῦν καὶ ὡς πρὸς τὴν ὑπὸ ἐνὸς ἐκάστου ἐξ αὐτῶν χρῆσιν τῆς εὐαγγελικῆς παραδόσεως, κατ' ἐξοχὴν μάλιστα, ὅπου καὶ ὁσάκις αὕτη χρησιμοποιεῖται πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν καθημερινῶν προβλημάτων τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ὁ Ματθαῖος ἀναγνωρίζει τὴν ἀξίαν τῆς ἱεραποστολικῆς δράσεως τῆς Ἐκκλησίας μεταξὺ τῶν Ἐθνικῶν, λαμβάνει δὲ ὡς πρὸς αὐτὴν ἄκρως ἀντιϊουδαϊκὴν θέσιν. Οὕτω δέχεται ὁ Davies θετικὴν τὴν σύγκρισιν Ματθαίου καὶ Παύλου. Εἰδικώτερον ὡς πρὸς τὴν σχέσιν τοῦ Παύλου πρὸς τὰ λόγια τοῦ Ἰησοῦ, ὁ Davies παρατηρεῖ ὅτι, ἐνῶ ἡ «π ρ ο σ τ α κ τ ι κ ῆ ν» διατύπωσις τῆς διδασκαλίας τοῦ Παύλου δὲν παρουσιάζεται γενικῶς παράλληλος πρὸς τὴν «ὀ ρ ι σ τ ι κ ῆ ν» διατύπωσιν τῶν ἠθικῶν ἀξιώσεων τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, ἡ προστακτικὴ αὕτη διατύπωσις τοῦ Παύλου ἔχει ἄμεσον συνάφειαν πρὸς τὸ περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κήρυγμα τῆς πρώτης Ἐκκλησίας. Οὕτω δέχεται ὁ ἐρευνητὴς οὗτος ὅτι διὰ τῆς συναφείας ταύτης ὁ Παῦλος ὑπονοεῖ καὶ ἀναφέρεται εἰς αὐτὰ ταῦτα τὰ λόγια καὶ εἰς τὰς πράξεις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὸ καὶ παρουσιάζει τοῦτον ὡς τὸν Κύριον καὶ τὸν διδάσκαλον τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Davies βλέπει οὕτως ὅτι τὸ πρόσωπον καὶ οἱ λόγοι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἰσχύουν, ἐξ ἴσου διὰ τὸν Ματθαῖον καὶ διὰ τὸν Παῦλον, ὡς ἡ ἀπαρχὴ ἐνὸς νέου νόμου, τοῦ νόμου τοῦ «ε ἵ ν α ι», τοῦ «ζ ῆ ν» καὶ τοῦ «ἀ π ο θ ν ῆ σ κ ε ι ν» ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ὁ Davies κατανοεῖ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου, εἰς τὰ κείμενα τοῦ Ματθαίου καὶ τοῦ Παύλου, ὡς τὴν ἀπαρχὴν μιᾶς νέας ἐξόδου τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὴν καταδυναστευσιν τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τοῦ κακοῦ.

Ὁ Davies βλέπει πάντως τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς διδάσκαλον ἕως διάφορον τῶν Ραββίνων, ὡς ἐσχατολογικὸν δηλαδὴ κήρυκα, καὶ τοῦτο διότι, κατ' αὐτόν, ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐγνώριζεν ἀκριβῶς τὸ περὶ τῶν ἀνθρώπων θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὸ ὁποῖον καὶ κατέστησε διὰ τῆς διδασκαλίας του στόχον

τοῦ μηνύματός του περὶ τῆς ἐγγιζούσης τὸν κόσμον βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Κατὰ τὸν Davies, θέλημα τοῦ Θεοῦ ἦτο ἡ ἀποκάλυψις τῆς ἀγάπης Του πρὸς τοὺς ζῶντας μακρὰν αὐτοῦ. Διὰ τῆς ἀποκαλύψεως τῆς ἀγάπης ταύτης ὁ Davies ἔβλεπε τὴν ἔκφρασιν τῆς εὐσπλαγχνίας τοῦ Θεοῦ ἀντικατοπτριζομένην εἰς τὰς διατάξεις τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζουν τὸν ὑπέροχον συνδυασμὸν τοῦ νόμου καὶ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Davies (Μέρος VI, 415-435) ἀναφέρεται εἰς τὴν συντακτικὴν προσπάθειαν τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου, τονίζων ὅτι οὗτος ἠθέλησε νὰ ἀναπαραστήσῃ κατὰ τὸ δυνατὸν τὰς ὁμιλίας τοῦ Κυρίου, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γνωστῶν ἱστορικῶν δεδομένων τῆς εὐαγγελικῆς παραδόσεως, καὶ οὐχὶ διὰ τῆς ἐπινοήσεως λόγων ἄλλων τινῶν, ὡς λόγων τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὴν σκέψιν ταύτην στηρίζει ὁ Davies εἰς τὸ γεγονὸς τῆς οὐσιαστικῆς διαφορᾶς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς ἐσχατολογικοῦ διδασκάλου, ἀπὸ τῶν λοιπῶν διδασκάλων τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, εἰς τὸ ὅτι δηλαδὴ ὁ Ἰησοῦς ἔχων, κατὰ τὸν Εὐαγγελιστὴν Ματθαῖον, σαφῆ καὶ ἀποκλειστικὴν γνῶσιν τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ, ἐξήγγειλε τοῦτο διὰ τοῦ κηρύγματός του περὶ τῆς «β α σ ι λ ε ί α ς τ ο ῦ Θ ε ο ῦ», κύριον χαρακτηριστικὸν τοῦ ὁποῦ εἶναι ἡ πρὸς τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἀγάπη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Διὸ καὶ αἱ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἀξιώσεις του ταυτίζονται πρὸς αὐτὸ τοῦτο τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, συνδέονται δὲ καὶ πρὸς τὴν ἐν τῷ κόσμῳ δρᾶσιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, αὐτὴν δηλαδὴ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ὑπερτάτην δρᾶσιν τῆς θείας εὐσπλαγχνίας.

Ὁ Davies, ὁ ὁποῖος, ὡς καὶ διὰ τῆς παρουσίας ἐργασίας καταδεικνύεται, εἶναι ὁ πλεόν ἔμπειρος περὶ τὰ θέματα τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, διὸ καὶ ἀντιλαμβάνεται τὸν Εὐαγγελιστὴν Ματθαῖον ὡς ἓνα Ἰουδαιοχριστιανόν, ὁ ὁποῖος οὔτε ἐξιστορεῖ, δι' ὧσων γράφει, τὰ γεγονότα, οὔτε ἀπολογεῖται ὑπὲρ τῆς πίστεώς του, ἀλλ' ἀπλῶς ἀποκρούει τὰς κατὰ τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας κατηγορίας τῶν Ἰουδαίων ἐκείνων, κατὰ τῶν ὁποίων καὶ συγκεντρώνει ὅλην τὴν συντακτικὴν του προσπάθειαν.

Ὡς παρατηρεῖ ὁ Georg Strecker⁷⁰, ὁ Davies δὲν κάμνει πάντοτε σαφῆ διάκρισιν μεταξύ τοῦ ὑλικοῦ τῆς ἱστορικῆς παραδόσεως καὶ τῆς ἐργασίας συντάξεως τοῦ Ματθαίου, ἀσφαλῶς διότι ὁ ἐρευνητὴς οὗτος δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν του τὰς μέχρι αὐτοῦ ἐργασίας τῆς Redaktionsgeschichte. Ὡς ἤδη ἐπαρκῶς ἐτονίσθη, τὴν βᾶσιν καὶ ἀφετηρίαν τῆς παρουσίας ἐργασίας τοῦ Davies ἀποτελεῖ ἡ γνώμη του, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἡ ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλία παρουσιάζει τὴν ἀντίδρασιν τοῦ Ματθαίου εἰς τὴν κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ τακτικὴν τῶν Ραββίνων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐξεπροσώπουν τὸν ἐπίσημον Ἰουδαϊσμόν, τὸν ἀπὸ τῆς πόλεως Jamnia κατευθύνοντα τὴν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας πολεμικὴν του. Ἡ ἀντίληψις αὕτη τοῦ Davies προϋποθέτει βεβαίως τὴν εἰς

70. Ὁρα ἐνθ' ἀν., NTS 13, 1966/67, 109 ἐξ.

Jamnia, τὴν νέαν ταύτην ἔδραν τῶν ἐπισήμων ἐκπροσώπων τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, ἀνασυγκρότησιν αὐτοῦ, ὡς καὶ τὴν περὶ τῆς ἀνασυγκροτήσεως ταύτης ἐνημέρωσιν τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου. Πράγματι ὁ Davies δέχεται ὅτι οἱ πλέον διανοούμενοι ἐκ τῶν ἐπισήμων τούτων ἐκπροσώπων τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ τῆς πόλεως Jamnia προσεπάθησαν νὰ ἀπλοποιήσουν τὴν Ἰουδαϊκὴν εὐσέβειαν, θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς, διὰ τῆς κωδικοποιήσεως τῆς περὶ τοῦ νόμου Ἰουδαϊκῆς παραδόσεως. Τῆς κωδικοποιήσεως ταύτης κύριον χαρακτηριστικὸν ὑπῆρξεν ἡ ἔντονος ἀντιχριστιανικὴ τάσις. Τοῦτο καταδεικνύεται καὶ διὰ τῆς προσθήκης εἰς τὴν προσευχὴν τῶν «δεκα-οκτῶ αἰτημάτων», τὴν Schemone-Esre, μιᾶς ἀκόμη αἰτήσεως, τῆς «Birkath ha minim», δεήσεως δηλαδὴ περὶ ἐξαιλίψεως τῶν Χριστιανῶν. Ὁ Strecker θεωρεῖ ἀξιόλογον τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Davies, εἰδικώτερον ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς τότε ἀντιχριστιανικὰς τάσεις τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, οὐχὶ δὲ καὶ ὡς πρὸς τὰς σχέσεις τοῦ Ματθαίου πρὸς τοὺς Ραββίνους τῆς Jamnia. Ὡς πρὸς τὰς σχέσεις ταύτας ὁ Strecker χαρακτηρίζει τὸν Davies ὡς μὴ πειστικόν⁷¹.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Davies ἀντιλαμβάνεται τὸ χωρίον Μτθ. 5,11-12 (πρβλ. Λκ. 6,22) ὡς ἔκφρασιν ὀξείας ἀντιθέσεως τῶν Ἰουδαίων πρὸς τοὺς Χριστιανούς, καὶ μάλιστα ὡς ἔκφρασιν διωγμοῦ τῶν Χριστιανῶν ὑποκινηθέντος ὑπὸ τῶν ἐν Jamnia ἡγετῶν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ (σελ. 297). Κατ' αὐτόν, τὴν ἔντασιν τοῦ διωγμοῦ τούτου, καὶ μάλιστα ὡς ἀντίθεσιν τῶν ἐκεῖ Συναγωγῶν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐκφράζει καὶ τὸ χωρίον Μτθ. 10,17, ἐνισχύει δὲ καὶ αὐτὸ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Μάρκου (13,9 πρβλ. καὶ Λκ. 12,11). Διὰ τοῦτο ὁ Davies δὲν ἀποκλείει νὰ εἶναι κάλλιστα ἡ ἀντίθεσις αὕτη θέμα τῆς παραδόσεως, καὶ οὐχὶ ἀπλῶς τῆς συντακτικῆς ἐργασίας τοῦ Ματθαίου (πρβλ. Μτθ. 23,1-39). Ὡς κατέδειξεν ὁ ἐρευνητῆς οὗτος, ἡ παρουσιαζομένη εἰς τὰ χωρία Μτθ. 23,8 καὶ 18 χρῆσις τῶν ὄρων «διδασκαλοῦς» καὶ «καθηγητῆς» ἐγένετο καὶ πρὸ τοῦ 70 μ.Χ. ὑπὸ τῶν Γραμματέων τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ⁷².

Κατὰ τὸν Davies, τὰ προβλήματα τῆς θεολογίας τοῦ Ματθαίου ἐντοπίζονται ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ ἐρωτήματος· ποῖαι ὑπῆρξαν αἱ σχέσεις τοῦ Ματθαίου πρὸς τοὺς συγχρόνους αὐτοῦ ἐπισήμους ἐκπροσώπους τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ; Κατὰ τὸν G. Strecker, ὁ Davies προσέδωκεν εἰς τὴν κατὰ τῶν Χριστιανῶν πολεμικὴν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ πληροφορικὸν ἀπλῶς χαρακτῆρα, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ πρόσωπον καὶ τὸ ἔργον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀκριβῶς διότι οὕτω διηκολύνεν αὐτόν, ἀφ' ἑνὸς ἢ περὶ τοῦ προσώπου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἱστορικὴ παράδοσις, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἢ παράδοσις περὶ τῆς ἀντιθέσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς Φαρισαίους. Οὕτως ἀντιλαμβάνεται ὁ Davies τὴν θεολογικὴν σκέψιν τοῦ Ματθαίου οὐχὶ ὡς ἀποκλειστικὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἔργου

71. Ὅρα G. Strecker, *Der Weg der Gerechtigkeit* 258 ἐξ.

72. Ὅρα W. D. Davies, *The Setting of the Sermon on the Mount* 297-298.

τῆς συντάξεως αὐτοῦ. Ὁ Davies τὴν ὄλην ἐρμηνείαν τοῦ ταύτην στηρίζει καὶ εἰς τὴν ἐν Μτθ. 28,15 παρουσιαζομένην χρῆσιν τοῦ ὀνόματος «Ἰ ο υ δ α ἰ ο υ», ἀντὶ τοῦ συνήθους ὄρου «Ἰ σ ρ α ῆ λ». Πλὴν ἕμως, κατὰ τὸν Strecker, ἡ ἀλλαγὴ αὕτη δὲν δικαιολογεῖται διὰ τῆς ἀναπτύξεως οἰασθήποτε νέας σχέσεως τῶν Χριστιανῶν πρὸς τοὺς ἐν Jamnia ἄρχοντας τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, πέρα τῆς μεταξὺ αὐτῶν γνωστῆς ἀντιθέσεως, ἡ ὁποία ὑπῆρχεν ἤδη ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Προσωπικῶς διὰ τὸν Ματθαῖον ἡ ἀλλαγὴ αὕτη προσλαμβάνει ἰδιαιτέραν ἀξίαν, μόνον ἐὰν ληθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ Ματθαῖος παρουσιάζει, εὐθύς μετὰ τὴν περιγραφὴν τῆς σκηπῆς τῆς σταυρώσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (27, 22-25), ὡς στόχον τῆς σκέψεώς του, τὴν ἤδη ἐν τῷ χωρίῳ 21,43 προβληθεῖσαν ἰδέαν τῆς παγκοσμίου σωτηρίας· «Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν ὅτι ἄ ρ θ ἡ σ ε τ α ἰ ἄ φ' ὑ μ ὶ ν ἡ β α σ ι λ ε ἰ α τ οῦ Θ ε οῦ κ α ἰ δ ο θ ἡ σ ε τ α ἰ ἔ θ ν ε ἰ π ο ι οῦ ν τ ι τ οὺ ς κ α ρ π οὺ ς αὐ τ ῆ ς». Ἡ ἰδέα δὲ αὕτη τῆς παγκοσμίου σωτηρίας ἔχει ὅλως ἰδιαιτέραν ἀξίαν, διότι αὕτη ἀκριβῶς συνιστᾷ τὴν κατευθυντήριον γραμμὴν τῆς θεολογικῆς σκέψεως τοῦ Ματθαίου. Πρόκειται δὲ περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ τούτου ὀρθῆς συσχετίσεως, εἰς τὰς διατάξεις τῆς ἐπὶ τοῦ Ὅρους Ὁμιλίας, τοῦ νόμου καὶ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ματθαῖος προβάλλει ἐξ Ἰσου εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Ὅρους Ὁμιλίαν τὸν νόμον καὶ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, διὸ καὶ ἡ ὄλη ὀμιλία νοεῖται ὡς «εὐ α γ γ ε λ ι ο ν» καὶ οὐχὶ ὡς «ν ὀ μ ο ς». Κατὰ τὸν Davies, ἡ παύλειος διάκρισις μεταξὺ «ὀ ρ ι σ τ ι κ ῆ ς» καὶ «ὕ π ο τ α κ τ ι κ ῆ ς» παρουσιάσεως τῶν σχέσεων «ν ὀ μ ο υ» καὶ «χ ἄ ρ ι τ ο ς» ὑπάρχει καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐπὶ τοῦ Ὅρους Ὁμιλίαν. Καὶ δι' αὐτῆς δηλαδὴ καλοῦνται οἱ Μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅπως ζήσουν «ἐ ν» καὶ «σ ὺ ν» αὐτῷ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, τουτέστιν ὅπως ἐνσωματωθῶν μετὰ τοῦ Κυρίου, διὰ τῆς ἀφοσιώσεώς των εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἡ εἰς Χριστὸν πίστις τοῦ Ματθαίου, σημαίνει ἐξάρτησιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐνσωμάτωσιν δηλαδὴ εἰς αὐτὸ διὰ τῆς πίστεως καὶ τῶν ἔργων (σελ. 435). Οὕτω δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι ὁ Davies βλέπει ὀρθῶς τὴν θεολογίαν τῆς ἐπὶ τοῦ Ὅρους Ὁμιλίας, οὐχὶ ὡς ἐκπαυλιανισμόν τῆς σκέψεως τοῦ Ματθαίου, ἀλλὰ πλήρως ταυτόσημον πρὸς τὴν θεολογίαν τοῦ Παύλου (341 καὶ 364). Κατὰ τὸν Davies, οὕτω δικαιολογοῦνται καὶ αἱ ἰδιαιτεραὶ ἀντιλήψεις τοῦ Ματθαίου περὶ τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας, ὡς ἀντιλήψεις Ἰουδαιο-χριστιανικῆς προελεύσεως, ἐνῶ ἡ θέσις αὐτοῦ ἐναντι τῶν ἐθνικῶν ἐλάχιστα εἶναι Ἰουδαϊκῆ⁷³. Ὁ Davies ἐνταῦθα δὲν γίνεται σαφῆς ὡς πρὸς πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὰς σχέσεις τῆς κοινότητος τοῦ Ματθαίου καὶ τῶν διαφόρων ὁμάδων τῶν Ἰουδαίων ἐναντι τῶν Ἐθνικῶν. Πάντως εἶναι σαφές ὅτι ἡ καθαρὰ θεολογικὴ σκέψις τοῦ Ματθαίου προδίδει τὴν νοοτροπίαν χριστιανικῆς κοινότητος, ζώ-

73. Ὅρα αὐτόθι 333. Πρβλ. J. D a n i è l o u, *Théologie du Judéochristianisme*, Paris 1956, 17 ἔξ.

σης εἰς ἔθνικόν περιβάλλον, τῆς ὁποίας ἡμῶς αἱ ρίζαι ἐκτείνονται εἰς Ἰουδαϊκὸν ὑπέδαφος⁷⁴. Ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Strecker, ἡ ἄποψις αὕτη ἀντιτίθεται πρὸς τὴν βασικὴν θέσιν τοῦ Davies, διὰ τῆς ὁποίας ζητεῖ οὗτος νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίαν, ὡς τὸ προῖον προσπαθείας συμφιλίωσης τῆς κοινότητος τοῦ Ματθαίου πρὸς τὸν Ἰουδαϊσμὸν τῆς Jamnia.

Κατὰ τὸν Davies, ὁ Ματθαῖος πρέπει πάντως νὰ ἀπέδωκε πιστῶς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν οὐσίαν τῆς ὁποίας ἐκφράζουν αἱ νέαι ἐντολαὶ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἡ δι' αὐτοῦ παρεχομένη χάρις τοῦ Θεοῦ. Κατ' αὐτόν, ἡ ὑπὸ τοῦ Ματθαίου συλλογὴ τῶν λογίων τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὑπὸ τύπον νομικῶν διατάξεων, παρουσιάζει πράγματι τὸν ἐξωτερικὸν κίνδυνον τῆς παρεξηγήσεως τοῦ Εὐαγγελίου ὡς νέου τρόπου σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, μόνον διὰ τῶν ἰδικῶν των δυνάμεων (440).

Εἶναι γεγονός ὅτι ἡ ἐμφάνισις τοῦ ἀξιολόγου τούτου ἔργου τοῦ Davies συνέπεσε πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς κριτικῆς ἐρεύνης τῶν εὐαγγελικῶν κειμένων διὰ τῆς νέας μεθόδου «τῆς ἱστορίας τῆς συντάξεως» («Redaktionsgeschichtliche Methode»). Οὕτω παρουσιάζεται ὁ Davies γνωρίζων μὲν τὴν ἐμφάνισιν τῆς μεθόδου ταύτης ὄχι ὅμως καὶ τὴν σοβαρὰν ἐπιστημονικὴν ἀνάπτυξιν τῆς⁷⁵. Ὁ ἐρευνητὴς οὗτος ἀφορμᾶται σχετικῶς ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ T. W. Manson⁷⁶ γενομένης τριμεροῦς διακρίσεως τοῦ περιεχομένου τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας· α) εἰς νομικὰς διατάξεις (5,17-18)· β) εἰς λατρευτικὰς εὐχὰς καὶ ἐκφράσεις (6,1· 19-7,12)· καὶ γ) εἰς ἐκφράσεις εὐσεβείας (7,13 ἔξ.). Διὸ καὶ ἐπεχείρησε τὴν διάκρισιν τῆς ἐργασίας συντάξεως τοῦ Ματθαίου, εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ συλλογὴν καὶ χρῆσιν τῶν λογίων τοῦ Κυρίου, ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς αὐτῶν παραδόσεως μέχρι τοῦ Ματθαίου, χωρὶς καὶ νὰ ἀναλάβῃ τὴν πλήρη καὶ αὐτοτελῆ προσπάθειαν τῆς ταξινομήσεως καὶ τῆς ἀξιολογήσεως τοῦ ὅλου ὕλικου τῆς παραδόσεως ταύτης, κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Redaktionsgeschichte. Ὁ Davies, ὡς ἀναγνωρίζει καὶ ὁ Strecker, προσφέρει οὐσιαστικὴν συμβολὴν εἰς τὴν θεώρησιν τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας, ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τῶν σχέσεων «ν ὀ μ ο υ» καὶ «χ ἄ ρ ι τ ο ς», κατορθώσας οὕτω νὰ καταδείξῃ, ἰδίᾳ εἰς τοὺς Προτεστάντας, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ καὶ αὐτὸς ὁ νόμος, ὡς ἐκφρασις τῆς ἀγάπης καὶ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Κατὰ τὸν Davies, οὕτω πρέπει νὰ κατανοῆται τὸ πρόβλημα τῆς δῆθεν διαστάσεως μεταξύ ν ὀ μ ο υ καὶ χ ἄ ρ ι τ ο ς ὑπὸ τῶν ἐρμηνευτῶν τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας (440). Κατ' αὐτόν, ὁ νόμος προσλαμβάνει εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίαν μεσσιανικὸν χαρακτῆρα. Οὗτος βοηθεῖ ἀκριβῶς εἰς τὴν ἐπὶ τῆς αὐτῆς βάσεως ἐκτίμησιν τῆς

74. Πρβλ. G. Strecker, ἔνθ. ἀν., 263, § 1.

75. Ὁρα αὐτόθι, σελ. IX καὶ 13, ὑποσ. 1.

76. Ὁρα T. W. Manson, *The Sayings of Jesus as recorded in the Gospels according to St. Matthew and St. Luke*, London 1949.

θεολογίας, ἐξ Ἰσου τοῦ Ματθαίου καὶ τοῦ Παύλου. Οὕτω παρουσιάζεται ἐκδηλῶς ἡ τάσις τοῦ Davies νὰ ἐναρμονίσῃ τὴν θεολογίαν τοῦ Ματθαίου πρὸς τὴν θεολογίαν τοῦ Παύλου, τὴν διάστασιν τῆς ὁποίας πάντοτε ὑπεγράμμιζον οἱ θεολόγοι τοῦ Προτεσταντισμοῦ, ὡς διάστασιν τῆς σωτηρίας διὰ μόνῃς τῆς πίστεως, πρὸς τὰ καλὰ ἔργα, τὰ ὑπαγορευόμενα ὑπὸ τῶν διατάξεων τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας.

6. Οἱ κοπτικοὶ κώδικες τοῦ «Nag 'Hammadi» καὶ ἡ ἐρμηνεία τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας.

Ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα τῶν κωδικῶν τοῦ «Nag 'Hammadi» (Χηνοβόσκιον), περιοχῆς τῆς παρὰ τὸ Ἄσουάν Ἀνω Αἰγύπτου⁷⁷, φαίνεται ἐκ τῆς ἄχρι τοῦδε γενομένης ἐπ' αὐτῶν ἐργασίας, ὅτι οὐδὲν νέον στοιχεῖον ἔχει νὰ παρουσιάσῃ εἰς τὴν διαφώτισιν τῶν προβλημάτων τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας⁷⁸. Ὡς γνωστόν, εἰς τοὺς 13 τούτους κώδικας διεσώθησαν τὰ κείμενα 49 βιβλίων τῶν Γνωστικῶν τῆς Αἰγύπτου, τοῦ β' μ.Χ. αἰῶνος⁷⁹. Ἐκ τούτων μόνον τὸ περιεχόμενον τοῦ «Κ α τ ἄ Θ ω μ ἄ ν Ε ὑ ἄ γ γ ε λ ῖ ο υ»⁸⁰ παρουσιάζει σχέσιν τινὰ πρὸς τὸ κείμενον τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας, παραλλήλως δὲ καὶ πρὸς τὸ κείμενον τῆς ἐν «τόπῳ πεδινῷ» ἀντιστοίχου ὀμιλίας τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίου. Ἡ σχέσις αὕτη ἐντοπίζεται εἰς 18 λόγια τοῦ Κυρίου, τὰ ὅποια παρουσιάζονται εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίαν τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου καὶ εἰς τὸ «Κ α τ ἄ Θ ω μ ἄ ν Ε ὑ ἄ γ γ ε λ ῖ ο υ». Τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο συνιστᾷ κατ' οὐσίαν μίαν «σ υ λ λ ο γ ῆ ν» λογίων, ἀποδιδομένων εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, πλὴν ὅμως, ὡς κατέδειξεν ὁ Johannes B. Bauer⁸¹, τὰ

77. Ὁρα Willem Cornelis van Unnik, *Evangelium aus dem Nilsand*, Frankfurt a. M. 1960, 21-26.

78. Αὐτόθι 49-56.

79. Αὐτόθι 31 ἐξ.

80. Αὐτόθι 57-69 καὶ 118-350. Τὸ κοπτικὸν κείμενον μετὰ παραπλεύρου γερμανικῆς μεταφράσεως ὅρα παρὰ A. Guillaumont, H. Ch. Puech, G. Quispel, W. Till und † Vassah 'Abd Al Masih', *Evangelium nach Thomas*, Leiden 1959. Γερμανικὴν μετάφρασιν ὅρα καί: α) W. Schneemelcher, Edgar Hennecke, *Neutestamentliche Apokryphen in deutscher Uebersetzung*, 3. Aufl. Tübingen 1959, I, 199-223· β) Hans Quecke S. J. *Das Thomas-Evangelium*, παρὰ W. C. van Unnik, ἔνθ' ἄν., 161-173: Anhang. Ἄριστην ἐλληνικὴν μετάφρασιν συνέταξεν ὁ καθηγητῆς Ἰωάννης Καραβιδόπουλος ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ γνωστικὸν κατὰ Θωμᾶν Εὐαγγέλιον, Θεσσαλονίκη 1967».

81. Ὁρα παρὰ W. C. van Unnik, μν. ἔργ. 108-150: *Echte Jesusworte?* Πρβλ. George W. MacRae, *Nag Hammadi and the New Testament*. «Gnosis. Festschrift für Hans Jonas, Göttingen 1978, 144-157. - Martin Krause, *Die Texte von Nag-Hammadi*. Αὐτόθι 216-243. Πρβλ. Paul Vielhauer, Ἀνάπανσις. *Zum gnostischen Hintergrund des Thomasevangeliums*. P. Vielhauer, *Aufsätze zum N.T.* München 1965, 285-234. O. Cullmann, *Das Thomasevangelium und*

λόγια ταῦτα, ἀποτελοῦν καθαράν ἐπινόησιν τῶν Γνωστικῶν, διὸ καὶ πᾶν ὅ,τι ἐξ αὐτῶν ἀνάγεται εἰσ τοὺσ λόγουσ καὶ τὰσ σκέψεις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, χρησιμοποιοεῖται ἐλευθέρωσ κατὰ τε τὴν διάταξιν, τὴν φραστικὴν διατύπωσιν, καὶ τὸ νόημα. Ἐκ τῆσ συλλογῆσ ταύτησ τῶν λογίων τοῦ κατὰ Θωμᾶν Εὐαγγελίου περιέχουν ἐκφράσεισ τῆσ ἐπὶ τοῦ Ὑορουσ Ὑομιλίαισ τὰ κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀρίθμησιν λόγια: **2**, 80,14-16.—**6**, 81,15-18 καὶ 19.—**11**, 82,16-17.—**21**, 85,4-5. — **24**, 86,7-10. — **26**, 86,12-17 καὶ 20. — **32**, 87,8-10 καὶ 13-17. — **34**, 87,18-20. — **36**, 87,24-27. — **43**, 88,24-26. — **45**, 89,5. — **54**, 90,23-24. **62**, 92,1-2. — **69**, 93,25 καὶ 28. — **76**, 94,19-22. — **92**, 96,26. — **93**, 96, 30-33. — **94**, 96,33-34. — **95**, 97,2. — Αἱ παρουσιαζόμεναι εἰσ αὐτὰ ἐκφράσεισ τῆσ ἐπὶ τοῦ Ὑορουσ Ὑομιλίαισ προέρχονται ἐκ τῶν κάτωθι χωρίων τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου:

5,3 πρβλ.	Λκ. 6,20 =	Λόγιον	50 ,90,23-24	σελ. 31 ⁸² .
5,6 πρβλ.	Λκ. 6,21 =	»	69 ,93,28	» 41.
5,8	=	»	27 ,86,20	» 19.
5,10	=	»	69 ,93,25	» 41.
5,14b	=	»	32 ,8-10	» 21.
5,15 πρβλ.	Λκ. 11,33 =	»	33 ,87,13-17	» 23.
5,18	=	»	11 ,82,16-17	» 7.
5,42	=	»	96 ,97,2	» 49.
6,3	=	»	62 ,92,1-2	» 35.
6,18	=	»	6 ,15-18	» 5.
6,19	=	»	76 ,94,20-22	» 43.
6,24	=	»	47 ,89,14-17	» 27.
7,3-5 πρβλ.	Λκ. 6,41-42 =	»	26 ,86,12-17	» 19.
7,6	=	»	93 ,96,30-33	» 49.
7,7-8 πρβλ.	Λκ. 11,9-10 =	»	2 ,14-16,	» 5 καὶ
			94 ,96,33-34	» 49.
7,12	6,31 =	»	6 ,81,19	» 5.
7,16 πρβλ.	Λκ. 6,45 =	»	45 ,88,31	» 27.

Ὡσ καὶ παραστατικῶσ γίνεται δῆλον, τὰ παράλληλα ταῦτα χωρία τοῦ κατὰ Ματθαῖον καὶ τοῦ κατὰ Θωμᾶν Εὐαγγελίου οὐδεμίαν παρέχουν συμβολὴν εἰσ τὴν ἔρευναν τῆσ ἐπὶ τοῦ Ὑορουσ Ὑομιλίαισ, ἐκτὸσ τῆσ κατὰ τὸν β' μ.Χ. αἰῶνα εὐρυτέρας καὶ ἐλευθέρας χρήσεωσ αὐτῶν.

die Frage nach dem Alter der in ihm enthaltenen Tradition. O. Cullmann, *Vorträge und Aufsätze* 1925-1962, Tübingen 1966, 566-588.

82. Αἱ σημειούμεναι ἐνταῦθα σελίδεσ ἀφοροῦν εἰσ τὴν ἔκδοσιν τῶν A. Guillaum o n t, H. Ch. Puech, G. Quispel, W. Till, †Yassah 'Abd Ab Masih, εἰσ τὴν ὀποίαν ὑπάρχει καὶ τὸ κοπιτικὸν κείμενον.

7. Θεώρησις τῶν προβλημάτων τῆς ἐπὶ τοῦ "Ὁρους Ὁμιλίας ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς νέας διακρίσεως τοῦ «ἱστορικοῦ Ἰησοῦ» ἀπὸ τοῦ «Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κηρύγματος» τῆς πρώτης Ἐκκλησίας.

α'. Rudolf Bultmann. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα τῶν θεμάτων καὶ τῶν προβλημάτων τῆς ἐπὶ τοῦ "Ὁρους Ὁμιλίας συνεχίζεται κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν καὶ διὰ τῶν δεδομένων τῆς Formgeschichte. Νέαν περαιτέρω ἀναμόχλευσιν τῶν θεμάτων τῆς ἐπὶ τοῦ "Ὁρους Ὁμιλίας προσεκάλεσεν ἡ θεωρία τοῦ R. Bultmann περὶ «ἀπομυθεύσεως» («Entmythologisierung») τῆς Καινῆς Διαθήκης⁸³, καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ ἰδίου συνεπῆς πρὸς τὴν θεωρίαν αὐτὴν διάκρισις τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τοῦ κηρυγματικοῦ Χριστοῦ. Ἡ διάκρισις αὕτη εἶχεν ὡς ἄμεσον ἀποτέλεσμα τὴν διαμφισβήτησιν τῆς προελεύσεως πολλῶν εὐαγγελικῶν λογίων ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ⁸⁴. Κατὰ τὸν Bultmann, ἅπαντα τὰ παραδεδομένα ἡμῖν περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀρχίζουν μετὰ τὸ τελευταῖον Πάσχα τῆς ἐπιγείου ζωῆς του. Τοῦτο ἰσχύει καὶ διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ "Ὁρους Ὁμιλίας, πολλαὶ τῶν ἐκφράσεων τῆς ὁποίας δὲν προέρχονται ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' εἶναι σκέψεις καὶ λόγια τῶν Μαθητῶν του. Ταῦτα ἐτέθησαν εἰς τὸ στόμα τοῦ διδασκάλου τῶν ὑπὸ τῆς πρώτης Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου⁸⁵. Οὕτω συνεσχετίσθη διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν τὸ κατ' ἐξοχὴν πρόβλημα τοῦ ἰθ' αἰῶνος, τὸ πρόβλημα δηλαδὴ τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πρὸς τὴν θεολογικὴν ἔρευναν, τὴν φορὰν μάλιστα αὐτὴν πρὸς τὴν ἔρευναν τῶν θεμάτων, τῶν προβλημάτων καὶ τοῦ κειμένου τῆς ἐπὶ τοῦ "Ὁρους Ὁμιλίας⁸⁶. Ἡ ὑπὸ τοῦ Bultmann ἄκρως ριζοσπαστικὴ ἐφαρμογὴ τῆς Formgeschichte εἰς τὰ εὐαγγελικὰ κείμενα προσέδωκεν εἰς τὸ πρόβλημα τῆς ἱστορικῆς προσωπικότητος τοῦ Ἰησοῦ τὴν τραγικωτέραν λύσιν αὐτοῦ, τὴν διάσπασιν τοῦ ἑνὸς προσώπου εἰς δύο, τὸν ἱστορικὸν καὶ τὸν κηρυγματικὸν Ἰησοῦν Χριστόν. Πᾶν δηλαδὴ εὐαγγελικὸν στοιχεῖον μὴ συμβιβάζομενον πρὸς τὸν ριζοσπαστικὸν φιλελευθερισμόν, τὸν «radikalen Liberalismus», τοῦ Bultmann οὐδεμίαν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχη σχέσιν

83. Ὁρα R. Bultmann, *Offenbarung und Heilsgeschehen*, München 1941, 27-69. Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ. *Neues Testament und Mythologie*. Kerygma und Mythos. 2. Aufl., Hamburg 1951, I, 15-48. Πρβλ. H. Schürmann. *Die vorösterlichen Anfänge der Logientradition*. «Der historische Jesus und der kerygmatische Christus», Berlin 1960, 342-370.

84. Πρβλ. Frederik C. Grant, *The Authenticity of Jesus' Sayings*. Neutestamentliche Studien für R. Bultmann... 2. Aufl. Berlin 1957, 137-143.

85. Ὁρα R. Bultmann, *Das Verhältnis der urchristlichen Christusbotschaft zum historischen Jesus*, 3. Aufl. Heidelberg 1962.

86. Ὁρα Martin Kähler, *Der sogenannte historische Jesus und der geschichtliche biblische Christus*, Leipzig 1892. Neudruck der 4. Aufl. München 1969.

πρὸς τὸν ἱστορικὸν Ἰησοῦν. Τοῦτο ἐσήμαινε τὴν ἀπογύμνωσιν τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τῆς θεϊκῆς του ὑποστάσεως καὶ ἀπὸ παντὸς ἄλλου στοιχείου τῆς ζωῆς, τῆς δράσεως, καὶ τῆς διδασκαλίας του. Πάντα ταῦτα ἔπρεπε νὰ ἐξηγηθῶν διὰ τῆς μεθόδου τῆς Formgeschichte, ὡς ἐφήρμοζον ταύτην ἐπὶ τῶν εὐαγγελικῶν κειμένων ὁ Bultmann καὶ οἱ θιασῶταί του⁸⁷. Ὑπ' αὐτῶν προεβλήθη οὕτω νέα βᾶσις ἐρμηνείας τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας. Χαρακτηριστικὴν περίπτωσιν συνιστοῦν αἱ ἀντιθέσεις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς τότε ἐρμηνευτάς τοῦ ἰουδαϊκοῦ νόμου, αἱ εἰσαγόμεναι διὰ τῆς ἐκφράσεως «Ἐ γ ὡ δ ἐ λ έ γ ω ὡ μ ἱ ν...».

Ὡς γνωστὸν, εὐθὺς μετὰ τὰς πρώτας ἐντυπώσεις, τὰς ὁποίας προεκάλεσαν εἰς τοὺς μαθητάς τοῦ Bultmann ἡ ἐπιστημοσύνη, ἡ διαλεκτικὴ γοητεία καὶ ἡ πειστικότης αὐτοῦ, ἤρχισεν, ὡς ἄλλως ἦτο ἐπόμενον, ἡ μεταξὺ ὄλων τῶν πιστῶν, ἐκ πασῶν τῶν ὁμολογιῶν τῶν χωρῶν τοῦ Δυτικοῦ κόσμου, μεγάλη ἀναταραχὴ, καὶ ἡ διὰ σχετικῶν ἄρθρων καὶ πυκνῶν ἀπ' ἄμβωνος κηρυγμάτων, καὶ διαλέξεων, συστηματικῆ ἀντίδρασις, ἀκόμῃ καὶ ἐκ μέρους αὐτῶν τούτων τῶν μαθητῶν τοῦ Bultmann. Πάντως δὲν ἦτο εὐκόλος ἐπὶ τοῦ προκειμένου μία περισσότερον οὐσιαστικὴ ἀναίρεσις τῶν νέων τούτων βάσεων τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, διὰ σοβαροῦς οὐσιαστικῶν λόγους. Ἡ περὶ ἀπομυθεύσεως θεωρία τοῦ Bultmann ὑπῆρξεν ἡ συνέχεια καὶ τὸ συμπλήρωμα τῆς προσπάθειάς τοῦ Λουθήρου περὶ ἀπομυθεύσεως τῆς ὑγιοῦς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς περὶ σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλίας του. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς καὶ ὅσοι ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Bultmann ἀντετάχθησαν πρὸς τὰς τόσον ριζοσπαστικὰς θέσεις τοῦ διδασκάλου των, εἰργάσθησαν ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ κλίματος τοῦ προτεσταντικοῦ φιλελευθερισμοῦ, τοῦ ἀπολύτως ξένου πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ζωὴν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς ὁποίας ἦτο ἡ συνείδησις τῶν μελῶν της, ὅτι συνιστοῦν ἐν αὐτῇ αὐτὸ τοῦτο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Πρέπει δὲ νὰ ὑπογραμμισθῇ ἐνταῦθα ὅτι, ὅσοι ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Bultmann ἀντέκρουσαν τὰς τόσον ριζοσπαστικὰς θέσεις αὐτοῦ, δὲν ἔπαυσαν νὰ ἀναγνωρίζουν τὴν μέθοδον τῆς ἐργασίας του, ὡς καὶ τὴν ἀξίαν τῆς ὑπ' αὐτοῦ γενομένης ἐπιστημονικῆς ἀναμωχλεύσεως τῶν θεμάτων τῆς ἐρμηνείας τῆς Καινῆς Διαθήκης.

β'. Ὁ Ernst Fuchs ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Bultmann, ὁ ὁποῖος ἀντέκρουσε τὰ πορίσματα τοῦ διδασκάλου του. Οὗτος εἰς διάλεξίν του ὑπὸ τὸν τίτλον «Jesu Selbstzeugnis nach Mat-

87. Ὁρα «Der historische Jesus und der kerygmatische Christus. Beiträge zum Christusverständnis in Forschung und Verkündigung. Hrsg. von Helmut Ristow und Karl Matthiae. 2. Aufl. Berlin 1962. J. M. Robinson, *Kerygma und historischer Jesus*, Zürich—Stuttgart, 2. Aufl. 1967,

t h ä u s 5», δοθεῖσαν τὴν 11.12.1953 εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Jena⁸⁸, ὑπεγράμμισε τὴν ἀξίαν τῆς αὐτομαρτυρίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς αὕτη παρουσιάζεται εἰς τὸ κείμενον τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας. Οὗτος ἰδιαιτέρως ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν τῶν ἀναγνωστῶν του εἰς τὴν ἀξίαν τῆς γλωσσικῆς αὐτομαρτυρίας τῶν εὐαγγελικῶν κειμένων. Οὕτω προβάλλει τὴν χριστολογία τοῦ 5ου κεφαλαίου τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου ὡς τὴν πρώτην αὐτομαρτυρίαν τοῦ Κυρίου, περὶ τῆς ἐξ αὐτοῦ προελεύσεως τῶν εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο παρεχομένων κυριακῶν λογίων. Παρὰ ταῦτα ὁ Fuchs κατανοεῖ τὴν αὐτομαρτυρίαν ταύτην ὄχι μόνον ὡς ἱστορικὸν γεγονός, ἀλλὰ καὶ ὡς τὸ «Εὐαγγέλιον» τῆς μετὰ τὸ Πάσχα πρώτης Ἐκκλησίας. Τοῦτο σημαίνει ὅτι αἱ ὑπ' αὐτοῦ ἀναγνωριζόμεναι ἀντιθέσεις τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἐρμηνευτὰς τοῦ νόμου ὡς ἐκφράσεις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀναγνωρίζονται ἐν ταύτῳ καὶ ὡς ἰδιαιτεροὶ «φιλολογικοὶ τύποι», ὡς ἰδιάζον δηλαδὴ φιλολογικὸν μέσον («Stilmittel»), πρὸς χρῆσιν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸ ἔργον τῆς κατηχήσεως τῶν πιστῶν («Katechismusstücke»). Ἐκεῖνο πάντως τὸ ὁποῖον ἔχει ἀξίαν, εἶναι ἡ δυσκολία τοῦ Fuchs νὰ δεχθῇ ὅτι ὀπισθεν τῶν κατηχῆσεων τούτων τῆς πρώτης Ἐκκλησίας χάνεται ὁ ἱστορικὸς Ἰησοῦς, ὡς θέλει ἡ «κριτικὴ» τοῦ Bultmann. Διὰ τὸν Fuchs δὲν εἶναι εὐκόλον αἱ ἀντιθέσεις αὗται νὰ μένουν ἄνευ ἱστορικοῦ ὑποβάθρου, τοσοῦτω μᾶλλον καθόσον ἀκόμη καὶ δι' αὐτῶν τῶν Μακαρισμῶν προβάλλεται θετικῶς ἡ βεβαία ἐλπίς τῆς μετὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ προσωπικῆς κοινωνίας τῶν μακαριζομένων. Ἄλλως τε, κατ' αὐτόν, ὀλόκληρον τὸ 5ον κεφάλαιον τοῦ Ματθαίου προβάλλει ἐπιμόνως τὴν αὐτομαρτυρίαν, ἡ ὁποία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῇ ἄνευ τοῦ ἱστορικοῦ αὐτῆς ὑποβάθρου. Πρὸς τούτους ὁ Fuchs ἐκτιμᾷ καὶ αὐτὴν τὴν ἡθικὴν διδασκαλίαν τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας, ὡς τὸν πλέον θετικὸν τρόπον τῆς νέας κοινωνίας τῶν πιστῶν, οὐχὶ μόνον μετὰ τῆς διδασκαλίας, ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦ προσώπου τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Κατὰ τὸν Fuchs, διὰ τῆς κοινωνίας ταύτης ἐκφράζεται θετικῶς, καὶ ὑπεράνω τοῦ νεκροῦ γράμματος τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας, ὁ θρίαμβος τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ Fuchs βλέπει τὴν εἰκόνα τοῦ θριαμβοῦ τούτου ὡς τὸν θρίαμβον τῆς παγκοσμίου σωτηρίας, τὴν ὁποίαν ἐπαγγέλλεται ἡ ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλία. Οὗτος δηλαδὴ βλέπει διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας κάτι τὸ οὐσιαστικώτερον, πέρα τῶν ἡθικῶν αὐτῆς διατάξεων. Τοῦτο εἶναι ἡ καθόλου συμπεριφορὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πρὸς τοὺς ὀπαδούς του, ἡ ὁποία δημιουργεῖ τὸ ἰδιάζον ἱστορικὸν πλαίσιον τοῦ κηρύ-

88. Τὸ κείμενον ταύτης ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ περιοδικὸν ZThK 51, 1954, 14-54, ἀνετυπώθη δὲ εἰς τὸν τόμον E. Fuchs, *Zur Frage nach dem historischen Jesus*. 2. Aufl., Tübingen 1965, 100-125. Πρβλ. Τοῦ αὐτοῦ, *Die vollkommene Gewissheit*. Zur Auslegung von Matthäus 5,48. Neutestamentliche Studien für R. Bultmann zu seinem 70. Geburtstag am 20. August 1954. 2. Aufl., Berlin 1957, 130-136.

γματος τῶν πρὸς αὐτοὺς ἠθικῶν ἀξιώσεων του. Παρὰ ταῦτα καὶ οὗτος διακρίνει ἔντονον τὸν χαρακτῆρα τοῦ κηρύγματος τῆς πρώτης Ἐκκλησίας εἰς διαφόρους στίχους τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, ἰδίᾳ δὲ εἰς τοὺς στίχους 5,17· 9,13· καὶ 20,28.

Τὰς ἀκραίας θέσεις τοῦ Bultmann προσπαθεῖ ὁ Fuchs νὰ δικαιολογήσῃ διὰ τῆς δυσκολίας συμβιβασμοῦ τῶν διατάξεων τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας πρὸς τὴν περὶ δικαιοσύνης τοῦ ἀνθρώπου, διὰ μόνης τῆς πίστεως, διδασκαλίαν τοῦ Παύλου. Κατ' αὐτόν, ἡ δυσκολία αὕτη ἀυξάνει καὶ διὰ τῆς ρητῆς διατυπώσεως τοῦ Ματθαίου (6,17-19), κατὰ τὴν ὁποίαν παρουσιάζεται ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὡς ὁ τηρῶν καὶ συμπληρῶν τὸν νόμον τοῦ Μωυσέως. Πάντως ὁ Fuchs ἐρμηνεύει τὸ χωρίον τοῦτο ὡς προσπάθειαν συμβιβασμοῦ τῆς διδασκαλίας τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας καὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, περὶ δικαιοσύνης τοῦ ἀνθρώπου⁸⁹. Ὅθεν ὁ Fuchs συμφωνῶν πρὸς τὸν Bultmann δέχεται ὅτι τὸ Μτθ. 5,17-19 ἐκφράζει τὰς ἀντιλήψεις συντηρητικῆς παλαιστίνης χριστιανικῆς κοινότητος, ἡ ὁποία διὰ τῆς τοιαύτης διατυπώσεως τοῦ χωρίου τούτου ἐξέφραζε τὴν ἀντίθεσιν τῆς πρὸς τοὺς Ἑλληνιστὰς ἐκείνους Ἰουδαίους, οἱ ὅποιοι ἀπεδέσμευον ἑαυτοὺς ἀπὸ τὰς ἐπιταγὰς τοῦ ἠθικοῦ νόμου. Ὁ Fuchs ὅμως οὕτω προβάλλει τὴν αὐτοσυνειδησίαν οὐχὶ τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡς Μεσσίου, ἀλλὰ τῆς ἐν λόγῳ παλαιστίνης κοινότητος, ὡς πρὸς τὰς ἐκ τοῦ νόμου ὑποχρεώσεις τῆς.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Fuchs ἀναφέρεται εἰς τὰς ἐν Μτθ. 5,21-48 ἀντιθέσεις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς ἄρχοντας τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Ὑπενθυμίζεται ὅτι ὁ Bultmann δέχεται τὰς ἀντιθέσεις ταύτας ὡς ὑπολείμματα τῶν πρωτοχριστιανικῶν κατηχήσεων. Πρὸς τὴν ἀποψιν ταύτην συμφωνεῖ καὶ ὁ Fuchs, ἀναγνωρίζων καὶ τὰς ἀντιθέσεις ταύτας ὡς ἔκφρασιν συμβιβασμοῦ τῆς περὶ σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλίας τοῦ Παύλου καὶ τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας. Οὕτω δέχεται ὅτι διὰ τῶν ἀντιθέσεων τούτων δὲν ὀμιλεῖ ὁ ἱστορικός Ἰησοῦς Χριστός, ἀλλὰ ὁ διὰ τοῦ κηρύγματος μετὰ τὸ Πάσχα ὑψωθείς Κύριος. Ὁ Fuchs προσπαθεῖ νὰ δικαιολογήσῃ καὶ τὴν μεταξὺ τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Ματθαίου ἀντίθεσιν ταύτην, τονίζων ὅτι ὁ μὲν Παῦλος, ὡς ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν, διδάσκει τὰ περὶ δικαιοσύνης τοῦ ἀνθρώπου, ὁ δὲ Ματθαῖος βλέπει ταῦτα ἀπὸ τῆς καθαρῶς Ἰουδαϊκῆς σκοπιᾶς. Παρὰ ταῦτα ὁ Fuchs δέχεται ὅτι καὶ ὁ Παῦλος καὶ ὁ Ματθαῖος βλέπουν ἐξ ἴσου τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς κριτὴν τοῦ Ἰσραὴλ, μάλιστα ὅτι καὶ ὁ Ματθαῖος γνωρίζει τὸ πρὸς τὰ ἔθνη Εὐαγγέλιον τοῦ Παύλου, διὰ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Μάρκου, τὸ ὁποῖον καὶ

89. Ὁ Fuchs ἐπανάγεται ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου καὶ εἰς τὴν ἐργασίαν του «*Die vollkommene Gewissheit. Zur Auslegung von Matthäus 5,48, ἐνθ' ἄν.* Ἐνταῦθα δέχεται, μετὰ παράλληλον ἐξέτασιν τοῦ Μτθ. 5,48 πρὸς τὰ Λκ. 1,38 καὶ 6,35, ὅτι μόνον ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ εἶναι δυνατὴ ἡ βεβαιότης τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου.

ἐχρησιμοποίησεν ὡς πρώτην πηγήν τοῦ ἰδικοῦ του Εὐαγγελίου. Ὁ Fuchs, πρὸς ἐναρμόνισιν τῶν σκέψεων τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Ματθαίου, προχωρεῖ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἱστοριοκριτικῆς μεθόδου εἰς μίαν χριστολογικὴν καὶ ἐκκλησιολογικὴν ἀνάλυσιν τοῦ κειμένου τοῦ 5ου κεφαλαίου τοῦ Ματθαίου, ἀντιπαραβάλλων τοὺς στίχους αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀντιστοίχους τοῦ Λουκᾶ 6, 20-36⁹⁰. Διὰ τῆς ἀναλύσεως ταύτης ὁ Fuchs προσπαθεῖ νὰ διακρίνη τὰς προθέσεις τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου, καταλήγει δὲ εἰς τὴν ἄποψιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀμφοτέροι οἱ Εὐαγγελισταὶ Ματθαῖος καὶ Λουκᾶς ἐχρησιμοποίησαν, κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς ὑπ' αὐτῶν ἐκθέσεως τῆς παρουσίας ὁμιλίας τοῦ Κυρίου, τὴν πηγήν τῶν λογίων («Q»), πλὴν ὅμως διάφορον ταύτης ἐκδοσιν ἕκαστος ἐξ αὐτῶν⁹¹. Οὕτω διακρίνει ὁ Fuchs διὰ τῆς ἀναλύσεως ταύτης τοῦ 5ου κεφαλαίου τοῦ Ματθαίου ἔντονον τὸν χαρακτῆρα, ἀφ' ἑνὸς τῆς πρωτοχριστιανικῆς κατηχήσεως, καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς ἐργασίας συντάξεως τοῦ Ματθαίου⁹². Δι' ἀμφοτέρων τούτων ἀναγνωρίζει ὁ Fuchs ἔντονωτέραν τὴν προβολὴν τῆς χριστιανικῆς κοινότητος τοῦ Ματθαίου καὶ περιωρισμένην τὴν προβολὴν τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ⁹³. Οὕτω μεταστρέφει ὁ Fuchs τὴν αὐτομαρτυρίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸ 5ον κεφάλαιον τοῦ Ματθαίου, εἰς αὐτομαρτυρίαν τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Ματθαίου, περὶ τοῦ ὑπ' αὐτῶν πιστευθέντος μετὰ τὴν ἀνάστασιν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὅθεν ὁ ἐρευνητὴς οὗτος δέχεται καὶ εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο τοῦ Ματθαίου τὰ ἴχνη τῆς ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας («d e s F r ü h k a t h o l i z i s m u s»), τὰ ὁποῖα ἀναγνωρίζει καὶ εἰς τὸν Παῦλον⁹⁴. Οὕτω κατακλείων συμπεραίνει ὁ Fuchs, ὅτι «οὐ δ ε μ ί α ε ἰ κ ῶ ν τ ο ῦ Ἰ η σ ο ῦ τ α υ τ ῖ ζ ε τ α ἰ π ρ ὸ ς τ ὸ ν π ρ α γ μ α τ ῖ κ ὸ ν Ἰ η σ ο ῦ ν»⁹⁵.

γ'. Ὁ Ernst Käsemann ἔλαβε καὶ οὗτος θέσιν, παραλλήλως πρὸς τὸν Fuchs, ἔναντι τῶν ριζοσπαστικῶν συμπερασμάτων τοῦ διδασκάλου τῶν Bultmann. Κατὰ τὸν Käsemann, ὁ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος διὰ τῆς

90. Ὁρα E. F u c h s, *Zur Frage nach dem historischen Jesus* 103 ἐξ.

91. Κατὰ τὸν F u c h s, δὲν εἶναι δυνατὸν ἡ πηγή αὕτη νὰ ἀποκατασταθῇ ἀκριβῶς, διότι παρουσιάζει πολλὰς καὶ μεγάλας διαφορὰς καὶ εἰς τοὺς τρεῖς Συνοπτικούς. «Ὁρα ἐνθ' ἀν., 105: «Tatsächlich handelt es sich bei Lukas um die Redaktion eines Stückes jener ins Griechische übersetzten Sammlung von Sprüchen Jesu, die auch Matthäus, aber unabhängig von Lukas und in einer anderen Fassung bzw. Rezension, benutzt und ebenfalls redigiert hat».

92. Ὁρα αὐτόθι 112.

93. Αὐτόθι 116: «Der erhöhte Jesus, der in der Bergpredigt spricht, ist derselbe, der in Gehorsam gegen Gottes Richterwillen ans Kreuz ging, um alle Gerechtigkeit zu erfüllen».

94. Αὐτόθι 119-121.

95. Αὐτόθι 123.

ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας προβάλλει τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς τὸν φορέα τοῦ μεσσιανικοῦ νόμου, ὁ ὁποῖος διακρίνεται τῆς περὶ αὐτοῦ ἀντιλήψεως τῶν Ραββίνων, ὡς πρὸς τὸν ἔμμονον ἐσχατολογικὸν προσανατολισμὸν τῶν Ἀποστόλων⁹⁶. Ὁ Käsemann τονίζει ὅτι ἡ τοιαύτη ἐρμηνεία δὲν εἶναι οὔτε αὐτονόητος οὔτε εὐκολος. Διότι· α) μέγας ἀριθμὸς λογίων δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἀναγνωρισθοῦν ὡς λόγια αὐθεντικὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· β) ἡ ὅλη ἐκθεσις τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας παρουσιάζει λίαν προβληματικὸν χαρακτῆρα· γ) εἶναι ἐπίσης δύσκολον νὰ συμβιβασθῇ ἡ παράστασις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς διδασκάλου τοῦ νόμου, ὡς ταύτην ὑπερετόνισεν ὁ Bultmann, πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Ματθαίου προβολὴν αὐτοῦ ὡς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Τὴν λύσιν εἰς τὰς δυσκολίας ταύτας ὁ Käsemann εὕρισκει εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς αὐτοῦ τούτου τοῦ Μεσσίου, ὡς τοῦ φορέως δηλαδὴ τοῦ μεσσιανικοῦ νόμου, ἡ διδασκαλία τοῦ ὁποίου οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῶν Φαρισαίων περὶ τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ⁹⁷. Τὴν ἄποψιν ταύτην στηρίζει ὁ Käsemann εἰς τὴν ὁμόφωνον ἀναγνώρισιν ὑπὸ πάντων τῶν ἐρμηνευτῶν τῆς αὐθεντικότητος τῶν ἀντιθέσεων τοῦ Ἰησοῦ, 1,2 καὶ 4, ἥτοι τῶν λογίων Μτθ. 5,21-22, 27-28, καὶ 38-39⁹⁸. Τὰ λόγια ταῦτα ἀναγνωρίζει ὁ Käsemann, ὡς τὰ πλεόν καταπληκτικὰ λόγια ὅλων τῶν εὐαγγελικῶν κειμένων. Καὶ κατ' αὐτόν, περισσότερον αὐθεντικὴ προβάλλει ἡ ἔκφρασις «Ἐ γ ὦ δ ἐ λ ἐ γ ὠ ὑ μ ἰ ν», καθόσον δι' αὐτῆς παρουσιάζεται λίαν πειστικῶς ἡ ὑπεροχὴ τοῦ Μεσσίου ἔναντι τοῦ Μωϋσέως⁹⁹. Κατὰ τὸν Käsemann, αἱ ἀντιθέσεις αὗται ἐκφράζουν τὴν προσωπικὴν συνείδησιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ περὶ τῆς αὐθεντίας τοῦ προσώπου του. Ὁ Käsemann ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος οὕτως ἀντέδρασεν ἐπιστημονικῶς κατὰ τῶν αὐθαιρέτων συμπερασμάτων τοῦ διδασκάλου του, μάλιστα καὶ διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ὑπογραμμίσεως τῆς μεγάλης σημασίας τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τὴν ἐμφάνισιν καὶ τὴν μετὰ τὸ Πάσχα ραγδαίαν ἀνάπτυξιν μεταξὺ τῶν Μαθητῶν τῆς πίστεως εἰς αὐτόν¹⁰⁰.

δ'. Ὁ Günther Bornkamm, μαθητῆς ἐπίσης τοῦ Bultmann, ἀντέδρασεν ὡσαύτως κατὰ τῶν συμπερασμάτων τοῦ διδασκάλου του¹⁰¹. Ὁ

96. Ὁρα E. Käsemann, *Das Problem des historischen Jesus*. ZThK 51, 1954, 125-153. Ὁρα τοῦ αὐτοῦ, *Versuche und Besinnungen*, Göttingen 1967, I, 187-204.

97. Ὁρα ἐνθ' ἀν. *Versuche und Besinnungen* I, 197.

98. Αὐτόθι 206.

99. Αὐτόθι 209.

100. Ὁρα αὐτόθι 244. Πρβλ. καὶ J. M. Robinson, ἐνθ' ἀν., ὅπου πλήρως ἀνατρέπονται τὰ συμπεράσματα καὶ αἱ θέσεις τοῦ Bultmann.

101. Ὁρα τὸ ἄρθρον αὐτοῦ, *Die Gegenwartsbedeutung der Bergpredigt*. «Universität», Tübingen 1954, 9, 1283-1296. Τοῦτο περιελήφθη καὶ εἰς τὸ ἔργον του *Jesus von Nazareth*, Stuttgart 1956, καὶ 7. Aufl. Stuttgart 1965, 202-206: Exkurs II: «Zur Geschichte der Auslegung der Bergpredigt».

Bornkamm υποστηρίζει ότι ο Ίησοῦς Χριστὸς χάνεται μέσα εἰς τὰ ἴδια αὐτοῦ λόγια, διὰ τὸν ἀναγνώστην τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας. Διὰ τοῦτο καὶ ἀποφάνεται ὅτι, παρὰ τὴν ὑπαρξίν ἐνόητος μεταξὺ τῶν Μακαρισμῶν καὶ ὄλων τῶν ἄλλων διατάξεων τῆς Ὁμιλίας ταύτης, ὁ Ίησοῦς Χριστὸς οὐδαμοῦ τούτων προβάλλει τὸν ἑαυτὸν του διὰ τῶν ἐπὶ μέρους λογίων του. Κατ' αὐτόν, μόνον αἱ ἐκφράσεις ἐκεῖναι, διὰ τῶν ὁποίων ὁ Ίησοῦς ἀπευθύνει τὴν «π ρ ο σ τ α κ τ ι κ ῆ ν» ἀξίωσίν του πρὸς τοὺς «Μ α θ η τ ᾶ ς», ὅπως ἀποκόψουν τὸν προσωπικὸν δεσμόν των ἀπὸ τὰ γήινα πράγματα, δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ἐκφράσεις τῆς αὐτομαρτυρίας τοῦ ἱστορικοῦ Ίησοῦ, ὁ ὁποῖος εἶχε τὸν κύκλον τῶν Μαθητῶν του, καὶ πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπηύθυνε τὰς ἠθικὰς διατάξεις του. Κατὰ τὸν Bornkamm, ὁ ὅρος «Μ α θ η τ ῆ ς» ἔχει εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον καθαρῶς ἐκκλησιολογικὸν χαρακτῆρα, τοῦ ὁποίου τὸ νόημα προσδιορίζεται ἀκριβῶς διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν προστακτικῆς ἐκφράσεως τῆς ἠθικῆς διδασκαλίας τοῦ Ίησοῦ Χριστοῦ¹⁰². Κατὰ τὸν Bornkamm, καὶ ἡ λέξις «τ ὁ Ὁ ρ ο ς» ἔχει ἀποκαλυπτικὴν, καὶ οὐχὶ καθαρῶς τοπογραφικὴν ἔννοιαν. Διὰ τοῦτο καὶ καταλήγει εἰς τὴν ἀποψιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλία δὲν πρέπει νὰ κατανοῆται ὑπὸ τὸ φῶς τῶν μετὰ τὸ Πάσχα συμβάντων, διὰ τῆς μεταπασχαλίου δηλαδὴ προοπτικῆς τοῦ Ματθαίου, ὡς ταύτην ἀντελαμβάνετο ὁ Bultmann, ἀλλ' ὑπὸ τὸ φῶς τῆς καθαρᾶς ἠθικῆς ζωῆς, τὴν ὁποίαν προβάλλει καὶ αὐτὸς ὁ Παῦλος. Ὁ Bornkamm ἐπελήφθη τῶν θεμάτων τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας καὶ δι' ἄλλων ἐργασιῶν¹⁰³. Ἀξίαι ἰδιαίτερας μνείας

102. Ὁρα Αὐτόθι 114 ἐξ. Πρβλ. U. L u t z, *Die Jünger im Matthäus-Evangelium*. ZNW 62, 1971, 141-171. Καὶ ὁ Lutz ἀντιλαμβάνεται τὴν «προστακτικὴν» τῶν ἠθικῶν διατάξεων τοῦ Ίησοῦ Χριστοῦ ὡς ἐκφρασιν τοῦ ἱστορικοῦ προσώπου τοῦ Ίησοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς μαθητὰς του, τοὺς φρονούντας τὰ γήινα, καὶ μάλιστα ὡς ἐκφρασιν τοῦ μετ' αὐτῶν οὐσιαστικοῦ συνδέσμου.

103. Ὁρα: α) *Bergpredigt* I. RGG I, 1957, 1047-1053. β) «*Bittet, suchet, klopft*». «*Evangelische Theologie*» 13, 1953-1954, 1-5. γ) *Gerechtigkeit und Gesetz Christi*. (Mt. 6,24-34). *Zuwendung und Gerechtigkeit*, Heidelberger Predigten III. Hrsg. von P a u l T i l l i c h, Claus Westermann zum 60. Geburtstag am 4. Oktober 1969, Göttingen 1969, 36-42. δ) *Wandlungen im alt- und neutestamentlichen Gesetzesverständnis*. *Geschichte und Glaube* 1969, *Gesammelte Aufsätze* Bd. IV, Teil II, München 1971, 73-119: Ἐνταῦθα ἀποδέχεται οὗτος τὴν γνώμην τοῦ Bultmann, κατὰ τὴν ὁποίαν, ἡ ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλία ἐκφράζει τὰς ἀντιλήψεις συντηρητικῆς μερίδος χριστιανικῆς παλαιστίνης κοινότητος, ὡς καὶ τὴν ἀντίθεσιν ταύτης πρὸς τοὺς φιλελευθέρους ἐλληγιστὰς Χριστιανοὺς τῆς Παλαιστίνης. ε) *Der Auferstandene und der Irdische Mt* 28, 16-20. Ὁρα G. B o r n k a m m, G. B a r t h - H. J. H e l d, *Ueberlieferung und Auslegung im Matthäusevangelium*, Neukirchen 1970, 7. Aufl. 1975; 289-310. Ὁ B o r n k a m m ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐρμηνείας τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας (βρα τὸ ἔργον του «*Jesus von Nazareth*» 202-206) περιορίζεται νὰ παρουσιάσῃ συντόμως τὰς θεωρίας μόνον τῶν Λ. Τ ο λ σ τ ὅ η, Κ. Μ ᾶ ρ ξ, Κ. Κ α υ τ σ κ y, J. W e i s s, F r. N a u m a n n, A. S c h w e i t z e r καὶ E. T u r n e y s e n,

εἶναι α) ἡ ἐργασία του «Enderwartung und Kirche im Matthäus - Evangelium» καὶ β) ἡ ἐργασία τοῦ μαθητοῦ του G. Barth, «Das Gesetzesverständnis des Evangelisten Matthäus»¹⁰⁴. Ἀμφότεραι αἱ ἐργασίαι αὐται συνιστοῦν τὴν πρώτην προσπάθειαν ἐξετάσεως τοῦ κειμένου καὶ τῆς διδασκαλίας τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας, κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ὑπὸ τοῦ Hans Conzelmann προβληθείσης τὸ πρῶτον θεωρίας «τῆς ἱστορίας τῆς συντάξεως» («Redaktionsgeschichtliche Theorie»). Διὰ τῶν ἐργασιῶν τούτων ἐπιχειρεῖται πλήρως γενικωτέρα θεώρησις τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας, ἐξ Ἰσου καθ' ὑπαγόρευσιν τῆς formgeschichtlichen, καὶ τῆς redaktionsgeschichtlichen Μεθόδου. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι διὰ τῶν ἐργασιῶν τούτων ἐπιχειρεῖται, ἀφ' ἑνὸς ἢ ἀνάλυσις, κατὰ φιλολογικὰς μορφάς, τῶν πηγῶν τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἢ ἀνίχνευσις τῆς ἐξελιζέως τῶν ἐνοιῶν, τὰς ὁποίας προσέλαβον εἰς τὸ κείμενον τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας οἱ ὄροι «νόμος», «δικαιοσύνη Θεοῦ», «προσδοκία», καὶ «Ἐκκλησία»¹⁰⁵. Κατὰ τὸν Bornkamm, εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίαν παρουσιάζεται στενοτάτη σύνδεσις μεταξὺ τῶν ὄρων «προσδοκία» τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Κυρίου καὶ «Ἐκκλησία», ὥστε ἡ σύνδεσις αὕτη νὰ ἐπηρεάζῃ ἀκόμη καὶ αὐτὴν τὴν δομὴν τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας¹⁰⁶. Διὰ τῆς συνδέσεως ταύτης προβάλλονται οἱ Μαθηταὶ τοῦ Κυρίου, πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπευθύνεται ὄλον τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας: α) διότι οὗτοι μόνοι κατανοοῦν τὸν «νόμον» ὑπὸ τὴν νέαν ἐνοιαν τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ καὶ β) διότι αὐτοὶ μόνοι εἶναι πεπεισμένοι περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως, πρωτίστως τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας¹⁰⁷.

ε'. Ὁ Gerhard Barth διακρίνει πάλιν εἰς τὴν προδηλωθεῖσαν ἐργασίαν του τὴν ἐν τῷ κειμένῳ τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας ἔκφρασιν τοῦ πνευματικοῦ ἀγῶνος χριστιανικῆς τινος κοινότητος, τελούσης ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου. Κατὰ τὸν ἐρευνητὴν τοῦτον, ἡ ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλία τοῦ Ματθαίου προδίδει τὴν ὑπαρξίν δύο ἀνοικτῶν μετώπων. Τὸ ἐν ἐκ τούτων ἐκφράζουν οἱ στίχοι Μτθ. 5,17-19 καὶ 7,15-16, καὶ τὸ ἄλλο οἱ στίχοι 5,21-48¹⁰⁸. Τὸ πρῶτον χαρακτηρίζεται ὡς τὸ μέτωπον τῶν «ἀντινομιστῶν», τὸ δὲ δεύτερον ὡς τὸ τῶν Ραββίνων. Ἀμφότερα ταῦτα

104. Ὁρα Günther Bornkamm - Gerhard Barth - Heinz Joachim Held, μν. ἔργ. 7. Aufl., Neukirchen 1975, 13-47 καὶ 54-154.

105. Ὁρα ἐνθ' ἄν., 11 ἐξ.

106. Αὐτόθι 14: «Enderwartung und Kirchengedanke bestimmen auch den Aufbau der Bepredigt».

107. Αὐτόθι 21.

108. Αὐτόθι 149 ἐξ.

ἀντικατοπτρίζονται σαφώς, κατὰ τὸν G. Barth, εἰς τὸ κείμενον τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας, διὰ τῶν διατάξεων αὐτῆς, διὰ τῶν ὁποίων ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀποκαλύπτει αὐτὸ τοῦτο τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

A'. Ἡ ἀνεπηρέαστος ἀπὸ τῶν θέσεων τοῦ R. Bultmann περαιτέρω ἔρευνα τῶν θεμάτων τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐνεφανίσθησαν ἀξιόλογοι ἐπιστημονικαὶ ἐργασίαι καὶ ἐκτὸς τοῦ περιβάλλοντος τῆς ἐπιρροῆς, θετικῆς ἢ ἀρνητικῆς, τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ἐρμηνευτικῶν θέσεων τοῦ R. Bultmann. Οἱ συντάκται τῶν ἐργασιῶν τούτων δὲν ἀγνοοῦν ποσῶς τὴν ἀνακίνησιν τῶν θεμάτων τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας, τὴν ὁποίαν προεκάλεσαν αἱ θέσεις τοῦ R. Bultmann, πλὴν ὅμως οὗτοι εἰργάσθησαν ὅλως ἀντικειμενικῶς κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν μεθόδων τῆς ἱστορικοφιλολογικῆς κριτικῆς, καὶ τῆς ἱστορίας τῶν φιλολογικῶν μορφῶν (Formgeschichte). Ἐκ τῶν ἐρευνητῶν τούτων ἀξιολογώτεροι εἶναι:

α'. Ὁ Jacques Dupont, Βέλγος ρωμαιοκαθολικὸς θεολόγος. Οὗτος ἤδη πρὸ τοῦ 1954 ἐπελήφθη σοβαρῶς τῆς ἐξετάσεως τῶν προβλημάτων τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας¹⁰⁹. Τὸ βασικὸν ἔργον του «Les Béatitudes. Le problème littéraire, le message doctrinal, Bruges-Louvain 1954»¹¹⁰ συνιστᾷ κάτι ἀνάλογον πρὸς τὰς παλαιότερας κλασσικὰς ἐργασίας τῶν August Tholuck, καὶ Georg Hein-

109. Πρβλ. καὶ τὰ δημοσιεύματα αὐτοῦ: 1) «Soyez parfaits (Mt. V 48), «Soyez misericordieux (Lc VI 36). «Sacra Pagina» II, Paris 1959, 150-152. 2) *Les pauvres en esprit*. A la rencontre de Dieu; Mémorial Albert Gellin, Mappus 1961, 265-272. - 3) *Les πτωχοὶ τῷ πνεύματι de Matthieu 5,3 et les 107 ונינע de Qumran*, «Neutestamentliche Aufsätze. Festschrift für Josef Schmid zum 70. Geburtstag. Hrsg. von J. Blinzler, O. Kuss, F. Mussner, Regensburg 1963, 53-64. - 4) *L' Appel à imiter Dieu en Matthieu 5,48, Luc 6,36*. «Rivista Biblica» 14, 1966, 137-156. 5) *Béatitudes Égyptiennes* «Biblica». 47, 1966, 185-222.. 6) *L' interprétation des Béatitudes*. «Foi et Vie» 1966, 17-39.

110. Πλήρως ἀνεπτυγμένην καὶ ὅλως νέαν ἔκδοσιν τοῦ τόμου τούτου συνιστοῦν οἱ δύο τόμοι ὑπὸ τὸν τίτλον: «Les Béatitudes I: Le Problème littéraire-Les deux versions du Sermon sur la montagne et les Béatitudes. Nouvelle édition entièrement refondue, Bruges-Louvain 1958». Tome II: *La Bonne Nouvelle*. Nouvelle édition entièrement refondue Paris 1960». Ὁ προκαθορισθεὶς τρίτος τόμος (ἔρα σελ. 6 τοῦ πρώτου τόμου) δὲν ἐξεδόθη εἰσέτι. Περὶ αὐτοῦ ἀναγράφονται (ἔρα αὐτόθι, σελ. 6) τὰ ἐξῆς: «Il faut pourtant exclure le premier paragraphe (pp. 19-41), qui était consacré au cadre narratif du Sermon sur la montagne; cette étude intéressait moins directement notre sujet, et nous avons préféré la réserver pour un troisième volume, où elle doit rejoindre d'autres travaux complémentaires: la forme des béatitudes dans les mondes juif et grec, la notion de pauvreté».

rici. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀποτελεῖ λίαν ἐμπεριστατωμένην προσπάθειαν ἐρεύνης τῶν προβλημάτων τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας, κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ἄχρι τῆς ἐκδόσεώς του ἐπιστημονικῶν δεδομένων, μὴ δεσμευόμενον ἀπὸ τὰς εἰδικὰς ἀπαιτήσεις καὶ τὰ συμπεράσματα οὔτε τῆς Formgeschichte οὔτε ἄλλης τινὸς μεθόδου¹¹¹. Ὡς παρατηρεῖ ὁ συγγραφεὺς¹¹², ἡ πρώτη ἔκδοσις τοῦ ἔργου ἀνταπεκρίθη, παρὰ τὴν προχειρότητα τῆς, εἰς μίαν γενικωτέραν ἀνάγκην, διὸ καὶ ἐξηγτηλῆθῃ τάχιστα, ἀφοῦ ἐν συνεχείᾳ προεκάλεσε πλείστας ὄσας ἐπικρίσεις¹¹³, αἱ ὁποῖαι καὶ ὑπηγόρευσαν τὴν εὐρεῖαν ἀναθεώρησιν τοῦ ὄλου περιεχομένου του.

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ παρόντος ἔργου ἔθεσεν ὡς στόχον αὐτοῦ τὴν ἀναζητήσιν τῶν λόγων τοῦ Κυρίου, διὰ τῆς φιλολογικῆς ἀναλύσεως τοῦ κειμένου τῶν Μακαρισμῶν, λέξιν πρὸς λέξιν, ὡς οὗτοι παρουσιάζονται εἰς τὰ Εὐαγγέλια τοῦ Ματθαίου καὶ τοῦ Λουκᾶ. Ἡ προτίμησις αὕτη τοῦ Dupont ἐπὶ τῶν Μακαρισμῶν ὀφείλεται εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐκτίμησιν τούτων ὡς «une expression de la proclamation de la Bonne Nouvelle», ἐντόνου μεσσιανικοῦ χαρακτήρος¹¹⁴. Κατὰ τὸν Dupont, ὁ χαρακτήρ οὗτος δὲν ἀποδυναμοῦται οὔτε διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Ματθαίου ὑπογραμμίσεως τῆς ἡθικῆς ἀξίας τῶν Μακαρισμῶν, οὔτε διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ ἐξάρσεως τῆς κοινωνικῆς σημασίας αὐτῶν, ἀκριβῶς διότι αἱ ἐπὶ τῶν Μακαρισμῶν τούτων διαφοραὶ τῶν δύο Εὐαγγελιστῶν εἶναι αἱ πλεον ἀξιόλογοι¹¹⁵. Ὁ Dupont ὑποστηρίζει ὅτι τὸ πρόβλημα τοῦτο τῆς διαφορᾶς τῶν Μακαρισμῶν ὑπῆρχε καὶ πρὸ τῆς συντάξεως τῶν Εὐαγγελίων Ματθαίου καὶ Λουκᾶ, μάλιστα ἀκόμη καὶ πρὸ τῆς χρήσεως τῶν λόγων τούτων τοῦ Κυρίου, εἰς τὴν καθημέραν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο καὶ φρονεῖ ὅτι πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν, διὰ τῆς φιλολογικῆς καὶ τῆς ἱστορικῆς ἀναλύσεως τοῦ κειμένου αὐτῶν, οἱ παράγοντες ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀλλοίωσιν τῆς διατυπώσεως τῶν Μακαρισμῶν τούτων, κατὰ τὴν διαφορετικὴν ἐκάστοτε μεταφορὰν καὶ χρῆσιν αὐτῶν εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας, πρὸ τῆς καταχωρήσεώς των εἰς τὰ κείμενα τῶν Εὐαγγελίων τοῦ Ματθαίου καὶ τοῦ Λουκᾶ. Εἰς τὴν φιλολογικὴν ταύτην ἀνάλυσιν ὁ Dupont ἐφαρμόζει ἀντιστρόφως τὴν ἱστορικὴν μέθοδον, προχωρεῖ δηλαδὴ πέρα τοῦ εὐαγ-

111. Ὁρα αὐτόθι I', 33: «Le travail que nous avons fait ne s'avance quère dans le sens de la Formgeschichte; d'autres peut-être pourront pousser plus loin, en partant d' une base d'investigations plus large».

112. Αὐτόθι I', 5.

113. Πρβλ. P. Bonnard, *Revue de Théologie et de Philosophie*, 6, 1954, 294. X. Léon Dufour, «*Études*» 1954, 289 ἐξ. M. Zerwick, «*Verbum Domini*» 1955, 298-300.- P. Benoit, *RB* 62, 1955, 420-424. P. Musurillo, *Theological Studies* 16, 1955, 132-133.

114. Ὁρα αὐτόθι I, 30.

115. Αὐτόθι I, 207-208.

γελικῷ κειμένῳ, διὰ τῆς πρὸς τὰ ὀπίσω ἀναζητήσεως τῆς ἱστορίας τῶν λογίων τοῦ Κυρίου εἰς τὴν ζωὴν τῆς πρώτης Ἐκκλησίας, ἀπὸ τῆς πρώτης καταγραφῆς των μέχρι τῆς ἐξαγγελίας των ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Πρόκειται περὶ τῆς ἱστορίας τῶν γραπτῶν πηγῶν, τὰς ὁποίας ἐχρησιμοποίησαν οἱ Εὐαγγελισταὶ Ματθαῖος καὶ Λουκᾶς, κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν Εὐαγγελίων των, ὡς καὶ περὶ τῆς χρήσεως τῶν λογίων τούτων, πρὸ τῆς συγγραφῆς τῶν Εὐαγγελίων, εἰς τὸ κήρυγμα καὶ τὴν κατήχησιν τῶν πιστῶν. Κατὰ τὸν Dupont, ἡ μέθοδος αὕτη προσλαμβάνει ἰδιαιτέραν ἀξίαν διὰ τὴν διαφώτισιν τῆς ἱστορίας τοῦ κειμένου, διότι ἀφορᾷ εἰς τὴν καθόλου διαλεύκανσιν τῆς διαδικασίας συνθέσεως τοῦ κειμένου τῶν Μακαρισμῶν, καὶ διότι διευρύνει τὴν φιλολογικὴν ἔρευναν εἰς ὅλα τὰ στρώματα τῆς ἱστορικῆς χρήσεως αὐτῶν. Ἡ ἐφαρμογὴ αὕτη μόνον ἐπὶ τῶν Μακαρισμῶν καθιστᾷ μερικὴν τὴν ἐν λόγῳ ἔρευναν, διὸ καὶ τὰ συμπεράσματά της περιορίζονται μόνον εἰς τὰ ἱστορικὰ περιστατικά τῆς παραδόσεως τούτων, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὴν αὐθεντίαν τῆς διατυπώσεώς των. Τοῦτο καθιστᾷ σαφὲς λ.χ. καὶ μόνον ἡ ἔρευνα τῆς ἐννοίας, τὴν ὁποίαν προσλαμβάνει ἡ λέξις «π τ ω χ ο ἰ» εἰς τὸν πρῶτον Μακαρισμὸν, τῆς ὁποίας ἡ χρῆσις παρουσιάζει μακρὰν ἱστορίαν¹¹⁶. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπικρίνουν πολλοὶ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς μεθόδου ταύτης¹¹⁷. Ἡ οὕτω διεξαγομένη ἔρευνα τοῦ Dupont ἀφορᾷ γενικώτερον εἰς τὴν διαφώτισιν τοῦ συνοπτικοῦ προβλήματος καθόλου, ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τῶν Μακαρισμῶν. Καὶ τοῦτο διότι τὸ κείμενον τῶν Μακαρισμῶν ἐπιβάλλει αὐστηρὰν ἐφαρμογὴν συγκεκριμένης τινὸς μεθόδου, λόγῳ τῆς ἀξίας καὶ τῆς δυσκολίας του. Ὁ Dupont τονίζει ὅτι ἡ φιλολογικὴ ἐκ-

116. Ὅρα αὐτόθι 34.

117. Αὐτόθι 18 ἔξ. Ὁ Dupont ἀντικρούων τὸν ἐπικριτὴν του P. Musurillo παρατηρεῖ ὅτι οὗτος δὲν κατενόησε τὴν βάσιν τῆς ἐργασίας του, ἤτοι τὴν διάκρισιν μεταξὺ «φιλολογικῶν εἰδῶν» καὶ «φιλολογικῆς μορφῆς». Κατὰ τὸν Dupont, διὰ τῆς ἐκφράσεως «φιλολογικὴ μορφή» νοεῖται εἰς ἐκάστοτε τύπος ἐκφράσεως, ὁ ὁποῖος καθορίζεται ἀπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς ἐκάστοτε χρήσεως τῶν λέξεων. Ἐξ ἀντιθέτου τὸ «φιλολογικὸν εἶδος» δὲν περιορίζεται μόνον εἰς ἕνα τύπον ἐκφράσεως, ἀλλ' ἀφορᾷ εἰς μεγαλύτερον ἀριθμὸν τοιούτων τύπων καὶ ἐκφράσεων (αὐτόθι Γ', 21, ὑποσημ. 1-2). Ἐνταῦθα ὁ Dupont ἀναφέρεται διὰ μακρᾶς συζητήσεως εἰς τὴν ἀκριβῆ ἔννοιαν τῶν ὄρων «φιλολογικὸν εἶδος» καὶ «φιλολογικὴ μορφή». Κατ' αὐτόν, «la forme, en effet, conduit logiquement à l'Entmythologisierung» (18). Διὰ τοῦτο καὶ θεωρεῖ ὡς βασικὸν λάθος τὴν αὐστηρὰν διάκρισιν μεταξὺ τοῦ «φιλολογικῶν εἰδῶν» καὶ τῆς «φιλολογικῆς μορφῆς». Διὸ καὶ ὑποστηρίζει ὅτι ἡ μεταξὺ τούτων πλήρης διάκρισις θὰ ὠδήγει καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῶν ἄκρως ριζοσπαστικῶν θεωριῶν τοῦ Bultmann (αὐτόθι 21-26). Τὴν Formgeschichte χαρακτηρίζει ὁ Dupont ὡς ἑτεροβαρῆ μέθοδον, καθόσον φρονεῖ ὅτι αὕτη ὠδήγησε τοὺς ἐρευνητὰς ἀφ' ἑνὸς εἰς τὴν Entmythologisierung, καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν Redaktionsgeschichte, χωρὶς νὰ ἀποκλείη ἡ μία τὴν ἄλλην (αὐτόθι Γ', 33). Ἡ ἐν λόγῳ διάκρισις προσλαμβάνει ἰδιαιτέραν σημασίαν προκειμένου περὶ τῶν Μακαρισμῶν, καθόσον ἰδίᾳ ἐπ' αὐτῶν φαίνεται πλουσία ἡ ἐπίδρασις βιβλικῶν ἐννοιῶν καὶ ἐκφράσεων.

φρασις καὶ μιᾶς μόνον σελίδος τῶν Εὐαγγελίων εἶναι διάφορος τῆς ἐκφράσεως οἰουδήποτε ἄλλου κειμένου περιγραφῆς γεγονότων. Τοῦτο σημαίνει ὅτι οἱ Εὐαγγελισταὶ δὲν εἶχον τὴν πρόθεσιν, οὔτε τὴν φιλοδοξίαν τῆς πιστῆς καταγραφῆς τῶν ὁμιλιῶν καὶ τῶν πράξεων τοῦ Κυρίου, χάριν τῶν ἐπιγιγνομένων. Τούτους ἐνδιέφερον ἀποκλειστικῶς ἡ ἐξαγγελία τῶν ἀληθειῶν τοῦ Εὐαγγελίου πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τοῦ περιβάλλοντός των. Πᾶν ὅ,τι ἐλέχθη ἢ ἐγράφη ὑπ' αὐτῶν ἦτο ἔργον κήρυκος καὶ διδασκάλου τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ οὐχὶ ἱστορικῶν συγγραφέων¹¹⁸. Ἡ διδαχὴ των ἀπετέλει τὴν ἐπέκτασιν μιᾶς ζωῆς εἰσέτι ἱστορικῆς παραδόσεως, ἡ ὁποία ἀκριβῶς παρουσιάζει τὴν δι' αὐτῶν ζῶσαν ἀνάμνησιν τῶν περιγραφομένων γεγονότων ὑπὸ αὐτοπτῶν καὶ αὐτηκόων μαρτύρων. Πλὴν ὅμως οἱ Εὐαγγελισταὶ καταγράφοντες τὴν ζῶσαν ταύτην ἱστορικὴν παράδοσιν δὲν ἀπέβλεπον νὰ τὴν καταστήσουν ἀντικείμενον τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ βίωμα τῶν συγκεκριμένων ἀνθρώπων, πρὸς τοὺς ὁποίους καὶ ἀπηυθύνοντο. Τὰ ὑπ' αὐτῶν δηλαδὴ κηρυττόμενα λόγια καὶ ἔργα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔπρεπε νὰ παραμείνουν ζωντανὰ εἰς τὴν ζωὴν τῶν πιστῶν, ὡς καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἐπὶ γῆς παρουσίας καὶ τῆς διδασκαλίας του. Ὁ Dupont παρατηρεῖ περαιτέρω ὅτι οἱ λόγοι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπανελαμβάνοντο ἐκάστοτε ἐντὸς νέων περιστατικῶν, τὰ ὁποῖα παρεῖχον πολλὰς πιθανότητας ἐκφράσεως τῆς ἐφαρμογῆς των ὑπὸ τῶν πιστῶν. Κατ' αὐτόν, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔχει ἰδιαιτέραν ἀξίαν εἶναι τὸ γεγονὸς τῆς συγγραφῆς τῶν Εὐαγγελίων ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ὑπὸ τῶν Εὐαγγελιστῶν, ὡς μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἄνευ οἰασθήποτε προθέσεως νὰ ἀγνοηθῇ ὑπ' αὐτῶν πᾶν ὅ,τι δὲν κατεγράφη, περιορισμοῦ δηλαδὴ τῆς καθόλου ἱστορικῆς εὐαγγελικῆς παραδόσεως, ἡ ὁποία ὄχι μόνον εἶχε διαφυλαχθῆ μέχρι τᾶς συγγραφῆς τῶν Εὐαγγελίων, ἀλλὰ καὶ καθηγιασθη διὰ τῆς καθημερινῆς χρήσεώς της ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ τὸν Dupont, ὁ ἐρμηνευτής, ὁ ὁποῖος προσπαθεῖ νὰ κατανοήσῃ τὰ εὐαγγελικὰ κείμενα, ὀφείλει νὰ ὑπολογίσῃ ἅπασαν τὴν διαδικασίαν, ἡ ὁποία προηγήθη τῆς συντάξεως αὐτῶν. Εἰς τὴν διαδικασίαν ταύτην περιλαμβάνονται: α) ἡ πρόθεσις τοῦ συντάκτου ἐκάστου εὐαγγελικοῦ κειμένου, ἡ ὁποία ταυτίζεται πρὸς τὴν προσπάθειαν τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ἐπεκτείνῃ εὐρύτερον τὴν πίστιν εἰς τὸ περιεχόμενον τοῦ Εὐαγγελίου· β) ἡ αὐθεντία καὶ ἡ θεοπνευστία τῆς περὶ αὐτοῦ ἱστορικῆς παραδόσεως, ἡ ὁποία ἀνάγεται εἰς τοὺς ἰδίους τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· γ) ἡ ἔννοια τῆς ἱστορικῆς ἀποστολικῆς καὶ εὐαγγελικῆς παραδόσεως, τὸ περιεχόμενον τῆς ὁποίας ἐξέφραζε πάντοτε τὸ νόημα τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ ὁποῖον ὅμως ἦτο ἐκάστοτε διατετυπωμένον ἀναλόγως πρὸς τὰ συγκεκριμένα περιστατικὰ τοῦ περιβάλλοντος τῆς δράσεως τῶν Μαθητῶν του. Οὕτω τονίζει ὁ Dupont ὅτι ἡ ἐρμηνεία

118. Αὐτόθι 10 ἐξ.

παντός ευαγγελικού κειμένου απαιτεί μέθοδον, διὰ τῆς ὁποίας πρέπει νὰ ἐξα-σφαλίζηται ἡ τριπλῆ αὐτῆ γνώσις τῆς ευαγγελικῆς παραδόσεως. Κατ' οὐσίαν νοεῖ οὗτος τὴν διακρίβωσιν τῆς ἐννοίας ἐνὸς κειμένου, διὰ τοῦ ὁποίου ἔχει δια-φυλαχθῆ ὅλος ὁ πλοῦτος τῆς παραδόσεως τοῦ κειμένου τούτου, τοῦ ὁποίου ἡμῶς ὁ τρόπος ἐκφράσεως εἶναι διάφορος τῆς ἱστορίας τῆς παραδόσεώς του. Κατὰ τὸν Dupont δηλαδή, ἡ ἐρμηνεία τοῦ ευαγγελικοῦ κειμένου πρέπει νὰ διακρίνη τὴν διδασκαλίαν τῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τῆς παραδόσεως αὐτῶν ὑπὸ τῆς πρώτης Ἐκκλησίας, ὡς καὶ ἀπὸ τὰς προσωπικὰς σκέψεις τῶν Εὐαγγελιστῶν, οἱ ὁποῖοι, ὡς προεδηλώθη, δὲν ἐπεδίωκον τὴν διάσωσιν τῆς ευαγγελικῆς παραδόσεως διὰ τοὺς ἐπιγενεστέτους, ἀλλὰ τὴν βίωσιν αὐτῆς ὑπὸ ἐκείνων, πρὸς τοὺς ὁποίους ἐδίδασκον ταύτην. Οὕτω κάμνει ὁ Dupont σαφῆ διάκρισιν μεταξύ τῆς ευαγγελικῆς παραδόσεως καὶ τῆς διὰ τῶν ευαγγελιστῶν γραπτῆς διατυπώσεώς της. Πλὴν ὅμως καὶ τὰ ευαγγελικά κείμενα παρουσιάζουν πλείστας ὅσας διαφορὰς ἐπὶ τῶν αὐτῶν θεμάτων. Αἱ διαφοραὶ αὗται ὀφείλονται εἰς τὰ διάφορα συγκεκριμένα περιστατικὰ τῆς ζωῆς, τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς δράσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἢ εἰς τὴν προσπάθειαν τῶν Μαθητῶν του, ὅπως προσαρμόσουν πάντα ταῦτα εἰς τὰ ἰδιαίτερα ἐκάστοτε περιστατικὰ τῆς χρήσεώς των. Ὁ Dupont προϋποθέτει οὕτω τρία φιλο-λογικὰ στρώματα μέχρι τῆς τελικῆς διατυπώσεως τοῦ ευαγγελικοῦ κειμένου. Τὸ πρῶτον τούτων συνιστᾷ ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὸ δεύτερον ἡ περὶ αὐτῆς ἀποστολικὴ παράδοσις, ἡ γενομένη καθ' ὑπαγόρευσιν διαφόρων ἀναγκῶν τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ τὸ τρίτον, ἡ ἐργασία συντάξεως τῆς παραδόσεως ταύτης ὑπὸ ἐνὸς ἐκάστου τῶν Εὐαγγελιστῶν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο στρώμα ὁ Dupont διακρίνει πάλιν εἰς τρεῖς τύπους. Ἐκαστον τούτων ἐκ-προσωπεῖ τὸ κείμενον ἐνὸς τῶν τριῶν συνοπτικῶν Εὐαγγελίων. Προκειμένου περὶ τοῦ κειμένου τῶν Μακαρισμῶν ἔχομεν μόνον δύο τύπους, οἱ ὁποῖοι ἐκ-φράζουν δύο διαφορετικὰ περιστατικὰ χρήσεως τῆς αὐτῆς ἀποστολικῆς παρα-δόσεως. Διὰ τοῦ κειμένου τούτου τῶν Μακαρισμῶν δὲν εἶναι εὐκολος ὁ προσ-διορισμὸς τῆς ἀρχικῆς μορφῆς τούτων, διότι δι' αὐτοῦ ἐκφράζεται περισσό-τερον ἢ προσπάθεια τῆς συντακτικῆς ἐργασίας ἐνὸς ἐκάστου τῶν Εὐαγγε-λιστῶν.

Ὁ Dupont ὑποστηρίζει ὅτι ἀμφότεραι αἱ ευαγγελικαὶ ἐκθέσεις τῶν Μακαρισμῶν, καὶ κατ' ἐπέκτασιν καὶ ὅλον τὸ κείμενον τῆς ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ὁμιλίας, προϋποθέτουν τὴν ὑπαρξιν μιᾶς ἐνιαίας παραδόσεως, ἡ ὁποία εἶχε καὶ γραπτῶς διατυπωθῆ πολὺ πρὸ τῆς συντάξεως τῶν δύο ευαγγελικῶν κειμένων. Διὸ καὶ μετὰ τὴν ἐκτενῆ εἰσαγωγὴν τοῦ πρώτου τόμου ὁ Dupont προσπαθεῖ νὰ διερευνήσῃ μέχρι ποίου σημείου αἱ ἐκθέσεις τῶν Μακαρισμῶν, ὑπὸ τοῦ Ματθαίου καὶ τοῦ Λουκᾶ, βασίζονται εἰς γραπτὰς πηγὰς. Οὗτος καταλήγει εἰς τὴν γνώμην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ διὰ τῶν δύο τούτων ἐκθέσεων τῶν Μακαρισμῶν προδιδομένη ἐνιαία ἀποστολικὴ παράδοσις δὲν συμβιβάζεται

πρὸς τὰς ἀκραίας θεωρίας περὶ τοῦ «συνοπτικοῦ προβλήματος», τουτέστι πρὸς τὴν θεωρίαν τῆς ἀμέσου ἐξαρθήσεως τοῦ ἐνὸς Εὐαγγελιστοῦ ἀπὸ τὸν ἄλλον, οὔτε πρὸς τὴν θεωρίαν τῆς ὑπὸ ἐνὸς ἐκάστου τῶν Εὐαγγελιστῶν χρήσεως τῆς προφορικῆς μόνον παραδόσεως. Ὁ Dupont οὕτως ἐπανέρχεται εἰς τὴν ἀποψιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀμφότεραι αἱ ἐκθέσεις ἀπαιτοῦν τὴν ἀναζήτησιν· α) τοῦ ἱστορικοῦ πυρῆνος τῶν λόγων τοῦ Κυρίου· β) τῆς ὑπὸ τῶν ᾽Αποστόλων παραδόσεως αὐτῶν· καὶ γ) τῶν στοιχείων τοῦ ἔργου τῆς συντάξεως τῶν ἐκθέσεων τούτων ὑπὸ ἐκάστου τῶν Εὐαγγελιστῶν.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐκτίθενται ἀνεπτυγμένως εἰς τὴν μακρὰν εἰσαγωγὴν. Ἐν συνεχείᾳ δὲ ἀναπτύσσεται τὸ περιεχόμενον τοῦ πρώτου τόμου εἰς δύο μέρη. Εἰς τὸ πρῶτον τούτων, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει τέσσαρα κεφάλαια, ὁ συγγραφεὺς προσπαθεῖ δι' αὐτῶν νὰ προσδιορίσῃ· α) τὴν ἐργασίαν συντάξεως τοῦ Λουκᾶ ἐπὶ τῆς ὁμιλίας ταύτης· β) τὴν ἐργασίαν συντάξεως τοῦ Ματθαίου, διὰ τῆς ἐξετάσεως ἀφ' ἐνὸς μὲν τῶν λογίων, τὰ ὁποῖα ἔχει καὶ ὁ Λουκᾶς, πλὴν ὅμως ἐκτὸς τοῦ κειμένου τῆς ὁμιλίας ταύτης τοῦ Κυρίου, καὶ ἀφ' ἑτέρου τῶν λογίων, τὰ ὁποῖα οὐδὲν ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ· γ) τὴν ὅλην ἐκθεσιν τῆς ἐπὶ τοῦ ᾽Όρους ᾽Όμιλίας ὑπὸ τοῦ Ματθαίου· καὶ δ) τὴν ὅλην ἐκθεσιν τῆς αὐτῆς ὁμιλίας ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ. Διὰ τῆς ἐρεύνης ταύτης συμπεραίνει ὁ Dupont, ὅτι ὁ Εὐαγγελιστῆς Λουκᾶς ἐγνώρισε τὸ περιεχόμενον τῆς ὁμιλίας ταύτης δι' ἄλλου κειμένου, ἐκείνου διὰ τοῦ ὁποίου ἐγνώρισε ταύτην ὁ Εὐαγγελιστῆς Ματθαῖος. Ὁ Dupont δηλαδὴ δέχεται ὅτι ὁ Λουκᾶς ἐχρησιμοποίησε γραπτὴν πηγὴν, τῆς ὁποίας τὸ κείμενον περιεῖχε στοιχεῖα μὴ ὑπάρχοντα εἰς τὴν πηγὴν τοῦ Ματθαίου, παρ' ὅτι ἡ πηγὴ αὕτη τοῦ Ματθαίου περιεῖχε πολὺ περισσότερα λόγια τοῦ Κυρίου ἐκείνων, τὰ ὁποῖα παρεῖχεν ἡ πηγὴ τοῦ Λουκᾶ. Ὑπογραμμίζεται ὅτι κατὰ τὸν Dupont (I, 118), ὁ Ματθαῖος περιέλαβεν ἐντὸς τῆς ἐπὶ τοῦ ᾽Όρους ᾽Όμιλίας καὶ τὰ λόγια ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ὁ Λουκᾶς ἔθεσεν ἐκτὸς αὐτῆς, ἀπλούστατα διότι οὕτω παρουσιάζοντο ταῦτα εἰς τὰς ὑπ' αὐτοῦ χρησιμοποιηθείσας πηγὰς. Παρὰ ταῦτα ὁ Dupont δὲν ἀποκλείει, τὴν ὑπὸ τοῦ Ματθαίου γνῶσιν καὶ τῆς πηγῆς, τὴν ὁποίαν ἐχρησιμοποίησεν ὁ Λουκᾶς. Ἐνταῦθα ἀποβαίνει ἐνδιαφέρουσα ἡ γνώμη τοῦ Dupont, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ματθαῖος διηύρυνε τὸ κείμενον τῶν πηγῶν του, διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ προσθήκης ἄλλων τινῶν στοιχείων, ὡς λ.χ. τῶν τεσσάρων ἐπὶ πλέον Μακαρισμῶν ἔναντι τοῦ κειμένου τοῦ Λουκᾶ¹¹⁹, ἢ ὅτι ὁ Ματθαῖος ἐχρησιμοποίησε πηγὴν πλουσιωτέραν τῆς τοῦ Λουκᾶ, τὴν ὁποίαν καὶ ἀναγνωρίζει ὡς καθαρωτέραν¹²⁰.

119. ᾽Όρα αὐτόθι I, 340. Ὁ Dupont μάλιστα δὲν ἀποκλείει ἐνταῦθα τὴν διὰ τῶν Μακαρισμῶν τούτων τοῦ Ματθαίου ἀντικατάστασιν ὑπ' αὐτοῦ τῶν τεσσάρων ταλανισμῶν τοῦ Λουκ. Πρβλ. C. Perrot, *Cahiers Sioniens*, Paris 1955, 175 ἐξ. J. Dupont, ἐνθ' ἄν. I', 127-128.

120. ᾽Όρα αὐτόθι I, 128: «...Matthieu semble avoir connu la tradition du Ser-

Οὕτω καταλήγει ὁ Dupont εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς γνώμης, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ μὲν Ματθαῖος ἐχρησιμοποίησε πηγὴν ὑπὸ διπλῆν μορφήν, διαφοροτικὴν τῆς πηγῆς τὴν ὁποίαν ἐχρησιμοποίησεν ὁ Λουκᾶς¹²¹. Παρὰ ταῦτα ὁ ἐρευνητῆς οὗτος οὐδεμίαν δίδει σαφῆ ἀπάντησιν ὡς πρὸς τὰ χωρία ἐκεῖνα τῆς ἐκθέσεως τοῦ Ματθαίου, τὰ ὁποῖα ἀπουσιάζουν ἀπὸ ὅλων τὸ κείμενον τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίου¹²². Πάντως ὑποστηρίζει οὗτος ὅτι ὁ Ματθαῖος δὲν ἐπεκτείνει ἄνευ λόγου τὸ περιεχόμενον τῶν πηγῶν αὐτοῦ, τοσοῦτῳ μᾶλλον καθόσον οὗτος παρουσιάζει ἀλλαχοῦ βραχυτέραν ἐκθεσιν ἐκείνης, τὴν ὁποίαν παρέχουν αἱ ὑπ' αὐτοῦ χρησιμοποιούμεναι πηγαί, ὡς πρέπει νὰ συμβαίη προκειμένου καὶ περὶ τῶν χωρίων 5,29-30· 46-47· 6,26 καὶ 7,1 (πρβλ. Λκ. 12,13 καὶ Ματθ. 9,18). Οὕτως ὑποστηρίζει ὁ Dupont ὅτι διὰ τῶν ἐπεκτάσεων τούτων ὁ Εὐαγγελιστῆς Ματθαῖος ἐκφράζει τὸ πνεῦμα τῆς κατηχήσεως, ὅτι δηλαδὴ πρόθεσις τοῦ ἦτο νὰ προσλάβῃ ἢ ὅλη ἐκθεσις τοῦ ἐντονου διδακτικῶν χαρακτῆρα, τὸν ὁποῖον προσέδιδεν ἡ πρώτη Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία εἰς τὴν ὁμίλιαν ταύτην τοῦ Κυρίου. Τοῦτο σημαίνει, κατὰ τὸν Dupont, ὅτι ὁ Ματθαῖος γράφει κατ' ἐπίδρασιν τοῦ προγράμματος τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀποστολῆς του, ὡς διδασκάλου αὐτῆς¹²³.

Διὰ τῶν κεφαλαίων 3 καὶ 4 ὁ Dupont ἀναφέρεται ἰδιαιτέρως εἰς μίαν ἐκάστην τῶν δύο ἐκθέσεων τῆς ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ὁμιλίας, εἰς τὴν ἐκθεσιν δηλαδὴ τῶν Εὐαγγελιστῶν Ματθαίου καὶ Λουκᾶ, προσπαθεῖ δὲ νὰ ἀναλύσῃ α) τὸ περιεχόμενον τούτων· β) τὸ διάγραμμα τῶν· γ) τὴν ἐπ' αὐτῶν ἐργασίαν συντάξεως ἐνὸς ἐκάστου τῶν Εὐαγγελιστῶν¹²⁴. Ἐνταῦθα ὁ Dupont ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Ματθαῖος, δι' ὧσων ἐκθέτει, θέλει νὰ δώσῃ τὴν κατὰ τὸ δυνατόν εὐρυτέραν εἰκόνα τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, περὶ τῆς κατὰ Θεὸν ιδεώδους ζωῆς τῶν ἀνθρώπων, καὶ νὰ παροτρύνῃ πάντας πρὸς τήρησιν τοῦ ιδεώδους τούτου τῆς πίστεώς των. Κατὰ τὸν Dupont, καὶ αἱ παρεχόμεναι ὑπὸ τοῦ Ματθαίου ἐκθέσεις τῶν ἄλλων ὁμιλιῶν τοῦ Κυρίου ἐνισχύουν τὴν ἀποψιν ταύτην. Ἐκάστη τῶν ὁμιλιῶν τούτων παρέχει τὴν αὐτὴν εἰκόνα τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπὸ διάφορον περιεχόμενον. Ἡ διαπίστωσις αὕτη ἐνισχύει τὴν ἀποψιν τῆς χρήσεως περισσοτέρων πηγῶν. Διὰ τὴν ἐργασίαν συν-

mon sur la Montagne sous une forme plus pure que celle sous laquelle elle est parvenue à Luc».

121. Αὐτόθι I, 341.

122. Αὐτόθι I, 127-128. Πρόκειται περὶ τῶν χωρίων Mtθ. 5,13· 18-19· 25-26· 29-32· 36. 6,7-15· 19-34. 7,6-14· 22-23. Ταῦτα καταλαμβάνουν τὸ ἥμισυ καὶ πλεον τῆς ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ὁμιλίας. Κατὰ τὸν Dupont, ὁ Ματθαῖος ἀπεμακρύνθη πολὺ, διὰ τῶν χωρίων τούτων, τῶν πηγῶν αὐτοῦ. Αὐτόθι I, 184: «Ce sera la meilleure conclusion que nous pouvons donner à ce chapitre».

123. Αὐτόθι I, 185.

124. Αὐτόθι I, 129-203.

τάξεως ὁ Dupont ὑποστηρίζει· α) ὅτι ὁ Λουκᾶς διηύρυνε τὴν ἐκθεσὶν τοῦ δι' ὠρισμένων στοιχείων, τὰ ὁποῖα δὲν ὑπῆρχον εἰς τὰς πηγὰς τοῦ Ματθαίου¹²⁵. β) ὅτι ὁ ἴδιος παρέλειψε πᾶν ὅ,τι ὑπῆρχε μὲν εἰς τὰς πηγὰς του, πλὴν ὅμως ἀντέκειτο εἰς τὴν εὐσέβειαν τῶν Ἰουδαίων, ἰδίᾳ δὲ τῶν Γραμματέων· γ) ὅτι κατὰ τὰ ἄλλα στοιχεῖα τῶν πηγῶν τοῦ ὁ Λουκᾶς ἔμεινε πιστὸς εἰς αὐτάς. Ὁ Dupont ὁμολογεῖ ὅτι δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἐξηγηθοῦν· α) ἡ παρεμβολή, εἰς τὴν ἐκθεσιν τοῦ Λουκᾶ, στοιχείων, τὰ ὁποῖα δὲν ὑπάρχουν εἰς τὸν Ματθαῖον· β) ἡ παράλειψις ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ, ὅσων πλέον αὐτοῦ ἔχει ὁ Ματθαῖος¹²⁶. Ἡ μόνη ἀπάντησις ἐπ' αὐτῶν εἶναι ἡ σοβαρότης τῆς προσωπικότητος τοῦ Λουκᾶ¹²⁷. Πάντως ὁμολογεῖ καὶ πάλιν ὅτι, λόγῳ τῶν πολλῶν διαφορῶν μεταξὺ τῶν ἐκθέσεων Ματθαίου καὶ Λουκᾶ, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λεχθῆ, ἂν οἱ δύο οὗτοι Εὐαγγελισταὶ ἐβασίσθησαν καὶ εἰς μίαν κοινὴν πηγὴν¹²⁸. Τὴν δυσκολίαν ταύτην ὁ Dupont βλέπει ἐνισχυομένην διὰ τῶν προσθηκῶν τοῦ Ματθαίου ἐναντι τοῦ κειμένου τοῦ Λουκᾶ καὶ ἐπὶ πολλῶν ἄλλων ἀφηγήσεων ἀμφοτέρων. Πιθανωτέρα ἐκδοχὴ παρουσιάζεται, κατὰ τὸν Dupont, ἢ ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ χρῆσις γραπτῆς πηγῆς, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχον πολλὰ λόγια ἐξ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ὁ Ματθαῖος εὗρεν εἰς τὰς ἰδικὰς του πηγὰς. Τὰς παραλείψεις ταύτας τοῦ Λουκᾶ δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἐξηγήσουν οὔτε αἱ προθέσεις, οὔτε τὸ ἔργον συντάξεως τοῦ Λουκᾶ. Διὰ τὰ χωρία τοῦ Λουκᾶ, τὰ μὴ ὑπάρχοντα εἰς τὸν Ματθαῖον, ὁ Dupont δέχεται ὅτι ταῦτα οὐδὲν νέον παρέχουν. Μόνον εἰς τὸ χωρίον Λκ. 6,34-35α ὁ Dupont διακρίνει ὡς πιθανὴν τὴν ἀνάπτυσιν προηγουμένων δεδομένων. Αἱ ἄλλαι προσθῆκαι ἢ αἱ παραλείψεις τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἄλλου Εὐαγγελιστοῦ ἐξηγοῦνται ὑπὸ τοῦ Dupont διὰ τῶν δεδομένων τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος τοῦ περιβάλλοντος ἐκάστου τῶν Εὐαγγελιστῶν τούτων. Πάντοτε δὲ τονίζει ὁ Dupont ὅτι οἱ Εὐαγγελισταὶ δὲν ἦσαν χρονογράφοι, ἀλλὰ κατηγορεῖται καὶ ὅτι οὗτοι ἀνεγνώριζον τὰ λόγια τοῦ Κυρίου ὡς τὴν ζύμην τῆς ζωῆς τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἢ ὁποῖα καὶ διέσωσε ταῦτα χάριν τῆς δι' αὐτῶν σωτηρίας τοῦ κόσμου.

Εἰς τὸ δεύτερον μέρος τοῦ πρώτου τόμου τοῦ ἔργου τούτου ὁ Dupont ἀναλύει εἰς τέσσαρα κεφάλαια τὸ κείμενον τῆς ἐκθέσεως τῶν Μακαρισμῶν τοῦ Ματθαίου καὶ τοῦ Λουκᾶ (205-345). Εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον ἀναζητεῖ τὴν παράλληλον διατύπωσιν τῶν Μακαρισμῶν. Εἰς τὸ δεύτερον ἐξετάζει αὐτὸ τοῦτο τὸ κείμενον τοῦ Ματθαίου. Εἰς τὸ τρίτον πάλιν τὸ κείμενον τοῦ Λουκᾶ.

125. Αὐτόθι I, 201: «Il est donc possible que la source de Luc ait compté certains éléments que Matthieu ne trouvait pas encore dans la sienne».

126. Ὅρα Αὐτόθι I, 325.

127. Αὐτόθι I, 325: «...la personnalité de Luc nous paraît plus complexe que l'image qu'on nous en donne...». Αὐτόθι: «Le portrait d'un Luc mièvre et doucereux est à ranger parmi les fables».

128. Αὐτόθι I, 203-204.

Τέλος εἰς τὸ τέταρτον κεφάλαιον ἐξετάζεται τὸ κείμενον τῶν ταλανισμῶν, οἱ ὁποῖοι παρέχονται μόνον ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ. Ὁ Dupont ἀποδέχεται τὰς δύο ταύτας ἐκθέσεις τῶν Μακαρισμῶν ὡς δύο ἐλευθέρας ἀποδόσεις τῆς εἰσαγωγῆς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ὁμιλίας τοῦ Κυρίου. Ἐνταῦθα δὲ πάλιν δικαιολογεῖ τὸν περιορισμὸν τῆς παρούσης ἐργασίας μόνον ἐπὶ τοῦ κειμένου τῶν Μακαρισμῶν διὰ τῆς παρατηρήσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ ἐπ' αὐτῶν διαφοραὶ μεταξύ τῶν δύο Εὐαγγελιστῶν εἶναι αἱ πλέον ἀξιόλογοι διαφοραὶ ὁλοκλήρου τῆς ὁμιλίας ταύτης¹²⁹. Κατὰ τὸν ἐρευνητὴν τοῦτον, ὅσοι Μακαρισμοὶ ὑπάρχουν καὶ εἰς τὰ δύο Εὐαγγελικὰ κείμενα, οὗτοι προέρχονται ἐκ τῶν λόγων τοῦ Κυρίου, ἐλήφθησαν δὲ ἐνδεχομένως ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν Εὐαγγελιστῶν ἐκ τῆς αὐτῆς γραπτῆς πηγῆς¹³⁰. Αἱ ἐπὶ τῶν Μακαρισμῶν τούτων ὑπάρχουσαι μεταξύ τῶν δύο κειμένων διαφοραὶ ἐξηγοῦνται ὑπ' αὐτοῦ, ὡς γενομένηι κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν Εὐαγγελίων τούτων. Πάντως ὑπογραμμίζει ἐνταῦθα ὁ Dupont τὴν δυσκολίαν ἀναγνωρίσεως τῆς πρωταρχικότητος τοῦ κειμένου μεταξύ τῶν δύο Εὐαγγελιστῶν¹³¹. Οὗτος, ἀναφερόμενος εἰς τοὺς Μακαρισμούς, τοὺς παρεχομένους μόνον ὑπὸ τοῦ Ματθαίου, δέχεται ὅτι οὗτοι προῆλθον ἐκ τῆς ἐν τῇ ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας προσπαθείας οὐσιαστικῆς ἐρμηνείας τῶν λογίων τοῦ Κυρίου¹³². Πρὸς τοῦτο χρησιμοποιεῖ ὡς παράδειγμα τὸν τρίτον Μακαρισμὸν (Μτθ. 5,5), ὁ ὁποῖος καὶ θεωρεῖται ὑπ' αὐτοῦ ὡς ἀναδίπλωσις τοῦ πρώτου («*dédoublement*»), διὸ καὶ δέχεται, ὅτι εἰς τὸν Μακαρισμὸν τοῦτον μακαρίζονται ἐκ δευτέρου ὡς «*πραεῖς*» οἱ «*πτωχοὶ τῷ πνεύματι*»¹³³. Κατὰ τὸν Dupont καὶ οἱ ἄλλοι τρεῖς Μακαρισμοί, (Μτθ. 5,7-9), διὰ τῶν ὁποίων μακαρίζονται οἱ ἐλεήμονες, οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ καὶ οἱ εἰρηνοποιοί, ἔχουν καθαρῶς παραινετικὸν χαρακτήρα. Κατὰ τὸν Dupont, τοὺς Μακαρισμούς τούτους ὁ Ματθαῖος ἀνεῦρεν εἰς γραπτὴν τινα πηγὴν, ἐνῶ δὲν ὑπῆρχον οὗτοι εἰς τὴν πηγὴν, τὴν ὁποίαν ἐχρησιμοποίησεν ὁ Λουκᾶς¹³⁴. Παρὰ ταῦτα προκειμένου περὶ τῶν διαφορῶν τούτων ὁ Dupont δέχεται ὅτι πολλαὶ ἐξ αὐτῶν εἶναι δυνατὸν νὰ δικαιολογηθοῦν ὄχι μόνον ἐκ τῆς ὑπάρξεώς των εἰς τινα γραπτὴν πηγὴν, ἀλλ' ἀκόμη καὶ ἐκ τοῦ διαφορετικοῦ λεξιλογίου καὶ τοῦ προσωπικοῦ ὕφους διατυπώσεως αὐτῶν ὑπὸ ἐκάστου τῶν Εὐαγγελιστῶν.

Εἰδικώτερον ὡς πρὸς τοὺς τέσσαρας ταλανισμούς, τοὺς παρεχομένους μετὰ τῶν τεσσάρων Μακαρισμῶν μόνον ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ¹³⁵, ὁ Dupont

129. Αὐτόθι 207-208.

130. Αὐτόθι 209-243.

131. Ὅρα αὐτόθι 250.

132. Αὐτόθι 251-263.

133. Αὐτόθι 264.

134. Αὐτόθι 263-264.

135. Αὐτόθι 299-312, 341-342.

δέχεται ὅτι οἱ ταλανισμοὶ οὗτοι ἀποτελοῦν τὴν ἀρνητικὴν διατύπωσιν τῶν σκέψεων τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ συνιστοῦν τὴν διατύπωσιν τῆς συντακτικῆς ἐργασίας τοῦ Λουκᾶ. Πάντως δυσκολεύεται ὁ ἐρευνητὴς οὗτος νὰ δεχθῆ ὅτι δι' αὐτῶν ὁ Λουκᾶς ἀντεκατέστησε ἄλλους Μακαρισμοὺς τοῦ Κυρίου. Κατ' αὐτόν, τὸν χαρακτῆρα τῶν ταλανισμῶν τούτων, ὡς προσθηκῶν τοῦ Λουκᾶ, προδίδει καὶ ἡ γλωσσικὴ διατύπωσις των, ὡς καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ παράλειψις τῶν ἀντιθέσεων τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς Γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους (Μτθ. 5,21-48), πρὸς τοὺς ὁποίους καὶ προσιδιάζουσι τὰ ἀλλεπάλληλα («Ὁ ὕ α ἰ») τῶν ταλανισμῶν τούτων (πρβλ. Μτθ. 23,13·15·16·23·25·27·29. Λκ. 11,42·43·44·46). Καὶ πάλιν ὁ Dupont συμπερασματικῶς ἀποφαίνεται ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου πολλὰ εἶναι πιθανά, καὶ κατὰ συνέπειαν δὲν εἶναι εὐκόλος ἡ συναγωγὴ συγκεκριμένων συμπερασμάτων¹³⁶. Πλὴν ὅμως ὑποστηρίζει ὅτι οἱ τέσσαρες κοινοί, διὰ τε τὸν Ματθαῖον καὶ τὸν Λουκᾶν, Μακαρισμοὶ ἔχουν «une même redaction, de base»¹³⁷. Ὁ Dupont ὑποστηρίζει ἐνταῦθα ὅτι μεθοδολογικῶς ἐπιβάλλεται ἡ κατανόησις ἀμφοτέρων τῶν ἐκθέσεων τῶν Μακαρισμῶν πρωτίστως διὰ τῶν κοινῶν ἐκφράσεων καὶ ἐννοιῶν τοῦ κειμένου αὐτῶν. Συμφώνως πρὸς τὴν ἀντίληψιν ταύτην, ὁ Dupont θεωρεῖ τὸ κείμενον τοῦ Ματθαίου πλησιέστερον πρὸς τὸ πρωταρχικὸν κείμενον τῶν λογίων τούτων τοῦ Κυρίου. Κατ' αὐτόν, ὁ Ματθαῖος διευρύνει ἐρμηνευτικῶς τὸ κείμενον τοῦτο, ὡς πρὸς τὴν διατύπωσιν τοῦ κειμένου τοῦ Λουκᾶ. Οὗτος περαιτέρω δέχεται, ὅτι ἡ διατύπωσις αὕτη παρουσιάζει κατὰ κανόνα ἐλευθερίαν περὶ τὸ λεξιλόγιον καὶ τὸ ὕφος, πρᾶγμα, ὅπερ σημαίνει ὅτι ὁ Λουκᾶς δὲν ἐδίσταζε νὰ ἐπεξεργασθῆ τὰς πηγὰς του. Ὅθεν ὁ Dupont δέχεται ὅτι ἡ ἑκθεσις τοῦ Λουκᾶ παρέχει ἐλευθερωτέραν διατύπωσιν τοῦ πρωταρχικοῦ κειμένου τῶν λογίων τοῦ Κυρίου, ἂν καὶ ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Εὐαγγελιστὴς οὗτος ἀπέφυγε τὰς προσθήκας ἐκεῖνας, τὰς ὁποίας παρουσιάζει ὁ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος.

Τὴν ἐκτενῆ καὶ λίαν ἐπίπονον ταύτην φιλολογικὴν ἀνάλυσιν τοῦ κειμένου τῶν Μακαρισμῶν ὁ Dupont θεωρεῖ ὡς ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν ἐνάρξεως τῆς καθαρᾶς ἐρμηνείας τοῦ κειμένου αὐτῶν¹³⁸. α) διότι διὰ τῆς ἀναλύσεως ταύτης προβάλλονται τὰ δεδομένα τῆς ἐργασίας συντάξεως ἀμφοτέρων τῶν Εὐαγγελιστῶν ἐπὶ τῶν πηγῶν αὐτῶν· καὶ β) διότι τὰ δεδομένα ταῦτα εἶναι λίαν οὐσιαστικὰ διὰ τὴν κατανόησιν τῆς συντακτικῆς ἐργασίας τῶν Εὐαγγελιστῶν τούτων. Δι' αὐτῶν διευκολύνεται ἡ διάκρισις ὄλων ἐκείνων τῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα εἴτε προσετέθησαν, εἴτε ἀφῆρέθησαν ὑπὸ τῶν Εὐαγγελιστῶν, εἰς τὸ κείμενον ἢ ἐκ τοῦ κειμένου τῶν πηγῶν των.

Εἰς τὸν δεύτερον τόμον τοῦ παρόντος ἔργου του, τὸν ὁποῖον διαιρεῖ εἰς

136. Αὐτόθι 343-345.

137. Αὐτόθι 243.

138. Αὐτόθι 345.

δύο μέρη, ὁ Dupont προβάλλει τοὺς τέσσαρας κοινούς Μακαρισμούς τοῦ Ματθαίου καὶ τοῦ Λουκᾶ ὡς τὴν κατ' ἐξοχὴν σύνοψιν τοῦ οὐσιαστικωτέρου μὴνύματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς Μαθητάς του¹³⁹. Κατ' αὐτόν, τὸ νόημα τῶν Μακαρισμῶν τούτων ἀποτελεῖ καὶ τὴν οὐσιαστικωτέραν ἀπόδειξιν τῆς ἐκ τοῦ στόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ αὐθεντικῆς προελεύσεώς των. Τὸ πρῶτον μέρος (13-278) παρουσιάζει εἰς πέντε κεφάλαια, τὴν πλήρη ἱστορικὴν καὶ φιλολογικὴν ἔρευναν τῆς περὶ τῶν πτωχῶν διδασκαλίας τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ τοῦ ἀρχηγόου Χριστιανισμοῦ, ἐν συναφείᾳ πρὸς τὴν περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς καὶ περὶ τῆς ἐν αὐτῇ θέσεως τῶν νηπίων καὶ τῶν ἀμαρτωλῶν. Τὸ δεύτερον μέρος (281-380) συνίσταται ἀπὸ τρία κεφάλαια, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ Dupont ἀναπτύσσει κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τὸ νόημα τῶν περὶ τῶν διωκομένων κοινῶν Μακαρισμῶν. Εἰς τὸ πρῶτον τῶν κεφαλαίων τούτων (49-53) γίνεται λεξικογραφικὴ ἀνάλυσις τοῦ πρώτου Μακαρισμοῦ «Μ α κ ά ρ ι ο ι ο ἰ π τ ω χ ο ἰ». Διὰ τῆς ἀναλύσεως ταύτης συνάγεται ὅτι οὐδεμία ἐβραϊκὴ ἢ ἀραμαϊκὴ ὀρολογία ἀποδίδει πλήρως τὴν διὰ τοῦ μακαρισμοῦ τούτου ἐκφραζομένην ἔννοιαν τῆς λέξεως «π τ ω χ ὅ ς», καθόσον οἱ Ἑβραῖοι διὰ τῶν ἀντιστοίχων λέξεων πρὸς τὴν λέξιν «π τ ω χ ὅ ς» ἐκφράζουν τὸν καθαρῶς νομικὸν καὶ θρησκευτικὸν χαρακτῆρα τῆς ἐννοίας ταύτης, ὥστε δι' αὐτῶν νὰ ἐννοοῦν τὸν «ἄ δ ι κ ο ν» καὶ τὸν «ἄ σ ε β ῆ». Κατὰ τὸν Dupont ὅμως, ὁ Μακαρισμὸς οὗτος ἀναφέρεται εἰς τοὺς ἐστερημένους τῶν πάντων καὶ πάσης προστασίας, εἰς τοὺς ἀδυνάτους δηλαδὴ νὰ ὑπερασπίσουν τοὺς ἑαυτοὺς των ἐναντι τῶν ἰσχυρῶν καὶ τῶν βιαίων ἀνθρώπων τοῦ κόσμου. Κατὰ τὸν Dupont, διὰ τοῦ Μακαρισμοῦ τούτου νοοῦνται ὡς «π τ ω χ ο ἰ» ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι εἰς οὐδένα ἄλλον δύνανται νὰ ἐμπιστευθοῦν τοὺς ἑαυτοὺς των, παρὰ μόνον εἰς τὸν Θεόν. Εἰς αὐτοὺς ἐντάσσει ὁ Dupont καὶ τοὺς πενθοῦντας καὶ τοὺς πεινῶντας. Ὁ ἐρευνητὴς οὗτος ἀντιλαμβάνεται οὕτω καὶ τοὺς τρεῖς πρώτους Μακαρισμούς τοῦ Ματθαίου ὡς τὴν ἀνάπτυξιν ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ Μακαρισμοῦ, εἰς

139. Ὁ Dupont εἰς τὸν πρόλογον καὶ τοῦ τόμου τούτου (σελ. 7-8) ἐπεξηγεῖ τὴν σχέσιν τῶν πέντε κεφαλαίων τῆς πρώτης ἐκδόσεως τοῦ ἔργου του πρὸς τοὺς δύο τόμους τῆς οὐσιαστικῶς ἐπεξεργασμένης δευτέρας ἐκδόσεως. Οὕτω παρουσιάζει τὸ περιεχόμενον τοῦ μὲν πρώτου τόμου τῆς δευτέρας ἐκδόσεως ὡς ἀνάπτειν τῶν δύο κεφαλαίων τῆς πρώτης, τὸ δὲ περιεχόμενον τοῦ παρόντος δευτέρου τόμου ὡς ἀνάπτειν τοῦ τρίτου κεφαλαίου τῆς πρώτης ἐκδόσεως. Τὸ θέμα τοῦ τόμου τούτου εἶναι ἡ ἔρευνα τῆς διδασκαλίας τῶν τεσσάρων κοινῶν Μακαρισμῶν τῶν Ματθαίου καὶ Λουκᾶ, τοὺς ὁποίους ἀναγνωρίζει ὅτι προέρχονται ἐκ τῆς ἀρχαίας παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας, οὐχὶ ὅμως ὑπὸ τὴν πρώτην τούτων μορφήν, ὡς δηλαδὴ οὗτοι ἐξηγγέλησαν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἰς τὸν αὐτὸν πρόλογον ἀναφέρει τὴν πρόθεσίν του νὰ περιλάβῃ τὸ περιεχόμενον τῶν κεφαλαίων 4 καὶ 5 τῆς πρώτης ἐκδόσεως εἰς ἕνα τρίτον τόμον, ὁ ὁποῖος ὅμως τελικῶς δὲν ἐξεδόθη. Τὰ κεφάλαια ταῦτα ἔχουν ὡς θέμα τὴν ἐξέτασιν τῶν συγκεκριμένων περιστατικῶν τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὰ ὁποῖα αὕτη ἔκαμε χρῆσιν τῶν Μακαρισμῶν τούτων εἰς τὸ κήρυγμα καὶ τὴν κατήχησιν τῶν πιστῶν, πρὸς διακήρυξιν τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας τοῦ κόσμου.

τὸ περιεχόμενον τοῦ ὁποίου συνυπονοοῦνται πάντες οἱ δυστυχοῦντες, τουτέστιν οἱ τυφλοί, οἱ λεπροί, οἱ ἐν φυλακαῖς, αἱ χῆραι καὶ τὰ ὄρφανά. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καλεῖ πάντας τούτους, διὰ τοῦ αὐτοῦ Μακαρισμοῦ, εἰς τὴν βασιλείαν του.

Εἰς τοὺς οὕτω καλουμένους ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν βασιλείαν του ἀναφέρεται τὸ δευτερον κεφάλαιον (53-58) τοῦ τόμου τούτου. Ἐν αὐτῷ ὁ Dupont ὑποστηρίζει ὅτι «οἱ πτωχοί», ὑπὸ τὴν εὐρυτέραν ἔννοιαν τῆς λέξεως, εἶναι οἱ πρῶτοι δικαιοῦχοι τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Κατ' αὐτὸν δηλαδή, ἡ ἔννοια τοῦ μακαρισμοῦ τούτου ἔχει ἀπολύτως θρησκευτικὸν χαρακτῆρα (88-90). Τὸ τρίτον κεφάλαιον (91-139) παρουσιάζει πλήρη ἀνάλυσιν τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς μακαριζομένους «πτωχοίς». Κατὰ τὸν Dupont (139-142), αἱ ἐπαγγελίαι αὗται ταυτίζονται πρὸς τὰς ἐξαγγελθείσας ὑπὸ τοῦ Ἡσαίου (61,1-2) πρὸς τοὺς πτωχοὺς καὶ τοὺς πενθοῦντας. Ἡ μεταξὺ τῶν ἐπαγγελιῶν τούτων διαφορὰ ἔγκειται εἰς τὸν καθαρῶς χριστολογικὸν χαρακτῆρα τοῦ παρόντος Μακαρισμοῦ, ὁ ὁποῖος καὶ προσδιορίζεται ἐκ τῆς διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ προσεγγίσεως τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Τὸ τέταρτον κεφάλαιον (143-215) ἀναφέρεται εἰς τὰ προνόμια τῶν «παιδίων» (Μτθ. 18,3), κατὰ τὸ νόημα τοῦ αὐτοῦ Μακαρισμοῦ. Ὁ Dupont ὑποστηρίζει σχετικῶς (215-218) ὅτι ἡ διακεκριμένη θέσις τῶν «παιδίων» εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ βασιίζεται εἰς τὴν πρὸς αὐτὰ θεῖαν εὐδοκίαν. Οὕτω καταλήγει εἰς τὴν γνώμην, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ τρεῖς πρῶτοι Μακαρισμοὶ τοῦ Ματθαίου ἐκφράζουν τὴν συνείδησιν τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ πάντων. Διὰ τῆς γνώμης ταύτης ἐξαίρεται καὶ πάλιν ὁ χριστολογικὸς χαρακτῆρ τῶν Μακαρισμῶν. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον παρουσιάζει καὶ εἰς τὸ πέμπτον κεφάλαιον (218-276) πλήρη ἀνάλυσιν τῶν προνομίων τῶν ἁμαρτωλῶν, διότι οὗτοι προβάλλονται ὡς τὸ ἀντικείμενον τῆς ἰδιαίτερας ἀγάπης τοῦ Θεοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ διότι ἡ σωτηρία τούτων συνιστᾷ τὸ μυστήριον καθόλου τῆς ἐν Χριστῷ θείας οἰκονομίας, τέλος διότι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον χάριν τῶν ἁμαρτωλῶν, αὐτῶν δηλαδή οἱ ὁποῖοι ταυτίζονται πρὸς τοὺς πτωχοὺς καὶ τοὺς τεθλιμμένους τοῦ κόσμου, καὶ τῶν ὁποίων ἡ σωτηρία συνιστᾷ τὴν ἑναρξιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Οὕτω καταλήγει ὁ Dupont εἰς τὴν γνώμην, κατὰ τὴν ὁποίαν, τὸ θέμα τῶν τριῶν πρῶτων Μακαρισμῶν τοῦ Ματθαίου συνδέεται ἀμέσως πρὸς τὸ θέμα τῆς ἐλεύσεως τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Κατ' αὐτόν, ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς διακηρύσσει διὰ τῶν Μακαρισμῶν τούτων τὴν εἰς τὸν κόσμον ἀποστολήν του, ὡς ἀποστολήν σωτηρίας πάντων τῶν ἁμαρτωλῶν, εἰς τοὺς κόλπους τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ὁ Dupont ἀφορμᾶται εἰς τὴν ἰδέαν ταύτην ἐκ τῆς σκέψεως, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἐξαγγελία τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας παρουσιάζεται, διὰ τῶν Μακαρισμῶν τούτων, ὡς μία διακήρυξις, ἡ ὁποία ἀπαιτεῖ προσωπικὴν ἀπάντησιν. Ταύτην πρέπει νὰ ὑπαγορεύῃ ἡ προσωπικὴ πίστις καὶ ζωὴ ἐκάστου τῶν πιστῶν.

Ὡς προεδηλώθη, τὸ ἐκ τριῶν κεφαλαίων δεύτερον μέρος τοῦ τόμου τούτου (279-378) παρουσιάζει ἀνάλυσιν τῆς διδασκαλίας τῶν λοιπῶν κοινῶν Μακαρισμῶν Ματθαίου καὶ Λουκᾶ, περὶ τῶν διωκομένων καὶ τῶν πασχόντων τοῦ παρόντος κόσμου. Ὁ Dupont ἀναφέρεται ἐν πρώτοις εἰς τὰ πάθη τῶν δικαίων, ὡς λ.χ. τῶν Προφητῶν (285-317), τοὺς ὁποίους καὶ ἀντιλαμβάνεται ὡς τοὺς ὑπὸ τοῦ Κυρίου μακαριζομένους διὰ τῶν Μακαρισμῶν τούτων (329-350). Οὗτοι εἶναι οἱ κατὰ τοὺς ἐσχάτους καιροὺς ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ, οἱ ὁποῖοι διακρίνονται τῶν ἄλλων διὰ τὰ ἰδιαίτερα αὐτῶν πνευματικὰ προνόμια. Ὁ Dupont παρατηρεῖ ὅτι τὸ θέμα τοῦτο τῆς προβολῆς τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ ἦτο σύννηθες εἰς τὰς κατηχήσεις τῆς ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία διεκλήρυσεν, ὡς καὶ οἱ τότε Ἰουδαῖοι, τὴν προσέγγισιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν ἐκτίθενται εἰς τὰ δύο πρῶτα κεφάλαια τοῦ μέρους τούτου, εἰς δὲ τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον (352-377) ἐξετάζεται ὁ τέταρτος κοινὸς Μακαρισμὸς τῶν κειμένων Ματθαίου καὶ Λουκᾶ (Μτθ. 5,11. Λκ. 6,22). Τοῦ Μακαρισμοῦ τούτου ὁ Dupont ἐξαιρεῖ ὡσαύτως τὸν χριστολογικὸν καὶ τὸν ἐσχατολογικὸν χαρακτήρα. Τοῦτον διακρίνει ἐκ τῆς προβολῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τοῦ παρόντος Μακαρισμοῦ, ἀφ' ἑνὸς ὡς διδασκάλου τῆς νέας ἠθικῆς διδασκαλίας τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ ἀφ' ἑτέρου ὡς σωτῆρος τοῦ κόσμου. Οὕτω βλέπει ὁ Dupont εἰς τὸν Μακαρισμὸν τοῦτον ὄχι μόνον τὴν ἐξαγγελίαν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐνσάρκωσιν ταύτης ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ παρέχοντος τὴν σωτηρίαν εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Κατ' αὐτόν, ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ταυτίζονται ἡ ἐπιφάνεια τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ σωτηρία τοῦ κόσμου. Ἡ φράσις «ἐ ν ε κ ε ν ἐ μ ο υ» ἀποτελεῖ, κατὰ τὸν Dupont (367-368), διατύπωσιν μεταγενεστέραν, προερχομένην ἐκ τῆς κατηχήσεως. Πάντως οὗτος βλέπει τὴν ἀξίαν τοῦ Μακαρισμοῦ τούτου εἰς τὴν δι' αὐτοῦ προβολὴν τῆς χριστιανικῆς ιδιότητος τῶν διωκομένων διὰ τὴν πίστιν των.

Ὁ Dupont ἀνακεφαλαιῶν τὴν ὅλην προσπάθειάν του (379-381) δέχεται ὡς γενικὸν συμπέρασμα αὐτῆς τὴν ἀποψιν, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ τρεῖς πρῶτοι Μακαρισμοὶ τοῦ Ματθαίου ἀποτελοῦν μίαν ἐνότητα, διὰ τῆς ὁποίας ἐκφράζεται τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ὡς τοῦτο προέβαλλεν ἡ κατηχήσις τῆς πρώτης Ἐκκλησίας. Διὰ τῆς κατηχήσεως ταύτης, διεσώθησαν οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου, ἐκ τῆς παραδόσεως τῶν ὁποίων προέρχεται καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν περὶ τῆς ὁμιλίας ταύτης ἐκθέσεων τοῦ τε Ματθαίου καὶ τοῦ Λουκᾶ. Ὁ τελευταῖος κοινὸς Μακαρισμὸς, ὁ ἀναφερόμενος εἰς τοὺς «δ ε δ ι ω γ μ ε ν ο υ ς» (Μτθ. 5,10. Λκ. 6,22), συνιστᾷ ἄλλην διακεκριμένην ἐνότητα ἐννοιῶν, ἡ ὁποία γεννᾷ σωρεῖαν προβλημάτων ἕνεκα τῆς εὐρύτητος, μετὰ τῆς ὁποίας ἀναπτύσσει ταύτην ὁ Ματθαῖος εἰς δύο ἀκριβῶς Μακαρισμοὺς (5,10-11). Κατὰ τὸν Dupont, καὶ ἡ ἐνότης αὕτη φέρει ἔχνη τῆς κατηχήσεως τῆς ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας, δι' ὧν δηλαδὴ ἐκφράζεται

ἡ πίστις εἰς τὴν δικαίωσιν τῶν διὰ τοῦ Μακαρισμοῦ τούτου μακαριζομένων πιστῶν. Κατὰ τὸν Μακαρισμὸν τοῦτον, ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ παρέχων εἰς τοὺς πιστοὺς τὴν σωτηρίαν. Ὑπογραμμίζεται ὅτι τὸν χριστολογικὸν τοῦτον χαρακτῆρα βλέπει ὁ Dupont καὶ εἰς τοὺς ἄλλους Μακαρισμοὺς.

Ἐν κατακλείδι παρατηρεῖται ὅτι ἀποβαίνει λίαν δυσχερὴς ἡ καθόλου ἀξιολόγησις τῶν θετικῶν στοιχείων τοῦ παρόντος ἔργου τοῦ Dupont ἕνεκα τῶν καθαρῶς ὑποκειμενικῶν ἐρμηνειῶν αὐτοῦ. Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὅποῖον πρέπει νὰ ὑπογραμμισθῇ ἄλλως ἰδιαίτερος εἶναι ἡ διὰ τῆς κριτικῆς ἀναλύσεως τοῦ κειμένου τῶν Μακαρισμῶν πεποιθῆσις του, ὡς μὴ ὄφελεν, ὅτι ἡ θεοπνευστία, καὶ ἄρα καὶ ἡ αὐθεντία, περιωρίζοντο μόνον εἰς τὰ ἀραμαϊκὰ λόγια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ὅτι αὗται ἐχάθησαν διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Ματθαίου μεταφράσεώς των εἰς τὴν Ἑλληνικὴν. Τὴν γνώμην ταύτην στηρίζει οὗτος εἰς τὴν μὴ χρῆσιν ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ τοῦ κειμένου τοῦ Ματθαίου, τὸ ὅποῖον ἄλλως θὰ ἐχρησιμοποίει ὁ Λουκᾶς, ἂν ἐθεώρει τοῦτο θεόπνευστον¹⁴⁰(!).

Β'. Οἱ ἄλλοι ἐρευνηταί.

Καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐρευνηταὶ παρουσίασαν ἀξιολόγους μελέτας, ἀπηλλαγμένους οἰασδῆποτε ἐπιδράσεως ἐκ τῶν ἀντιλήψεων τοῦ R. Bultmann, ἢ ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν ἀντιλήψεων αὐτοῦ ἐκδηλωθεισῶν οὐσιαστικῶν ἀντιδράσεων. Ἐνταῦθα θὰ γίνῃ μνεῖα μόνον τῶν ἐργασιῶν ἐκεῖνων, διὰ τῶν ὁποίων ἡσκήθη τρόπος τινὰ κριτικῆ τῶν ἀντιλήψεων πολλῶν ἐκ τῶν ἄχρι τοῦδε ἐρευνητῶν ἐπὶ τῶν θεμάτων καὶ τῶν προβλημάτων τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας¹⁴¹.

Ὁ Archibald Hunder κάμνει διὰ τοῦ ἔργου του «A Pattern for Life, Philadelphia 1953» σύντομον κριτικὴν θεώρησιν τῶν ἀντιλήψεων τῶν Λέοντος Τολστόη, Albert Schweitzer, William Herrmann, Gerhard Kittel, καὶ Dietrich Bonhoeffer.

Ὁ Carl F. H. Henry, ἀναφέρεται διὰ τῆς παραγράφου «The biblical Partikularization of the Will of Gott: The Sermon on the Mount», τοῦ ἔργου του «Christian Personal Ethics, Grand Rapids, Michigan 1957» 278-326, εἰς τὰ θέματα τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας. Οὗτος διὰ συντόμου ἀναδρομῆς εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐρμηνείας τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας διακρίνει ταύτην εἰς ἑπτὰ θεωρίας.

140. Ὁρα αὐτόθι I, 26: «L'Inspiration repose uniquement sur le texte primitif araméen», πρβλ. καὶ σελ. 77, ὑποσ. 1. L. Vaganay, *Le problème Synoptique*, Paris 1954, 281-311.

141. Τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν ἐργασιῶν τούτων κατέχουν αἱ ἤδη παρουσιασθεῖσαι κατὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν προσπαθειῶν συντάξεως τῆς ἱστορίας τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας μελέται τῶν Conrad W. Willard, James Langley, Harvey K. McArthur,

Ἦτοι τὰς θεωρίας: α) τῶν ἀνθρωπιστῶν, β) τῶν φιλελευθέρων ἐρμηνευτῶν, γ) τῶν ὀπαδῶν τοῦ Dispensationalismus, δ) τῆς μεσοχρόνου ἠθικῆς, («Interimsethik»), ε) τῶν ὑπαρξιακῶν ἐρμηνευτῶν, στ) τῶν Ἀναβαπτιστῶν καὶ Μενωνιτῶν, καὶ ζ) τέλος τῶν Μεταρρυθμιστῶν («The reformed»). Τὴν τελευταίαν αὐτὴν ἀποδέχεται καὶ ὁ ἴδιος.

Ὁ Irwin W. Batdorf εἰς τὸ ἄρθρον του «How shall we interpret the Sermon on the Mount»¹⁴² ἐπικρίνει τὰς θέσεις τῶν H. Windisch, M. Dibelius κ.ά., ἀποδέχεται δὲ τὴν ἐσχατολογικὴν ἐρμηνείαν τῶν διατάξεων τῆς ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ὁμιλίας.

Ὁ Ethelbert Stauffer, Γερμανὸς θεολόγος, βλέπει εἰς τὸ ἔργον του «Die Botschaft Jesu damals und heute, Bern - München 1959» τὸν ἐξιουδαϊσμόν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἄρα καὶ τῆς ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ὁμιλίας, συντελεσθέντα διὰ τῆς Σχολῆς τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου. Παρὰ ταῦτα ὁ Stauffer ὑποστηρίζει ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔχει τὴν δύναμιν ἀναμορφώσεως ὅλου τοῦ κόσμου.

Ὁ Urban W. Plotzke, Γερμανὸς Ρωμαιοκαθολικὸς θεολόγος, ἐπεξεργάσθη μακρὰν σειρὰν κηρυγμάτων του, τὰ ὁποῖα καὶ ἐξέδωκεν ὑπὸ τὸν τίτλον «Bergpredigt von der Freiheit des christlichen Lebens, Frankfurt a. M. 1960». Ἡ ἰδιαιτέρα ἀξία τῆς ἐργασίας αὐτῆς ἔγκειται εἰς τὴν ἀποψιν τοῦ Plotzke, κατὰ τὴν ὁποίαν ὑπάρχει πλήρης καὶ ἀδιάσπαστος ἐνότης τοῦ προσώπου καὶ τῶν λόγων τοῦ Κυρίου¹⁴³.

Ὁ Tal D. Bonham, Ἀμερικανὸς θεολόγος, ὁ ὁποῖος διὰ τοῦ ἔργου του «The Demands of Discipelship; The Relevance on the Sermon of the Mount, Pine Bluff, Ark. 1967» κάμνει σύντομον ἀναδρομὴν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐρμηνείας τῆς ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ὁμιλίας, ἀσχεῖ δὲ κριτικὴν τῶν θεωριῶν τῶν Liberalism, Premillennialism καὶ Dispensationalism.

(Συνεχίζεται)

142. Ὅρα «Journal of Bible and Religion» 27, 1959, 211-217. Τοῦ αὐτοῦ, *Interpreting the Beatitudes*, Philadelphia 1966.

143. Ὅρα τοῦ αὐτοῦ, *Gebot und Leben*, Köln 1954. Πρόκειται ὡσαύτως περὶ λόγων, οἱ ὁποῖοι μετεφράσθησαν ἀγγλιστὶ ὑπὸ τοῦ J. Holland Smith, *God's Own Charta*, Westminster, Md. 1963.